

2016'DA

HUKUK VE

İNSAN HAKLARI

CEM DURAN UZUN • SÜMEYRA YILDIZ • MERT HÜSEYİN AKGÜN

GİRİŞ

2016 içte ve dışta yaşanan gelişmelerin etkisinin hukuk, yargı ve insan hakları alanlarında şiddetli bir şekilde kendisini gösterdiği bir yıl oldu. Bu yılı belirleyen gelişmelerin en önemlileri 15 Temmuz darbe girişimi, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile mücadele ve artan terör saldırılarıydı. Bu bölümde yasama, yargı ve insan hakları alanlarında Türkiye’de 2016 yılında yaşanan önemli gelişmelere değinildikten sonra 15 Temmuz darbe girişiminin ardından hukuk ve yargıya dair değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Yasama faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde 2016 TBMM için yoğun bir yıl olmuştur. Milletvekili dokunulmazlıkları konusu bu yılda da tartışılmaya devam etmiş ve haklarında soruşturma ve kovuşturma başlatılan vekillerin yargılanabilmesi için 20 Mayıs’ta Anayasa’ya geçici 20. madde eklenmiştir. Bu değişiklikle 154 milletvekili için hazırlanmış çok sayıda dosyada dokunulmazlıklar kaldırılmıştır. Bu geçici değişiklikle birlikte yeni anayasa arayışının devam ettiği bu yılın sonlarında, AK Parti ve MHP’nin anlaşması ile Meclise somut bir öneri gelmiştir. İçinde bulunduğumuz ciddi güvenlik tehditlerini değerlendiren Meclis, olağanüstü hal (OHAL) ilanı ve sınır ötesi askeri harekatlarda hükümeti yetkilendiren kararlar almıştır.

Yargı alanında hem kapsamlı reformların hayata geçirildiği hem de ciddi yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir yıl geride bırakılmıştır. Türk yargısını üç dereceli yargılama sistemine (ilk derece yargılaması–istinaf–temyiz) geçiren istinaf mahkemelerinin faaliyete başlaması, bu doğrultuda Yargıtay ve Danıştay’ın daire sayılarının azaltılması yargıda yaşanan değişikliklerin başında gelmektedir. İstinaf mahkemelerinin faaliyete geçmesiyle dosya sayısı milyonları bulan yüksek yargının iş yükü büyük oranda azalacak ve asli fonksiyonu olan içtihat üretme işlevini yerine getirebilecektir.

Toplum tarafından yakından takip edilen yargılamalar arasında FETÖ hakkında açılmış davalar ön plana çıkmaktadır. Örgüt hakkında başlatılan soruşturmalar derinleştirilmiş ve birçok ilde örgüt yapılanmasına yönelik operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Selam Tevhid, Askeri Casusluk ve 17-25 Aralık soruşturmalarında yapılan usulsüzlük ve kumpaslara ilişkin açılan davalarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Devam eden yargılamalar incelendiğinde FETÖ’nün birçok hayali soruşturma kurgulayarak hem devletteki paralel yapılanmasını tahkim etmeyi hem de kendisine tehdit olarak gördüğü kişi veya toplulukları sindirmeyi amaçladığı görülmektedir. Örgütün

manipüle ettiği adli süreçlerde medyadan yargıya, kolluk görevlilerinden bilirkişilere kadar farklı pozisyonlarda görev yapan örgüt mensupları organize ve disiplinli bir şekilde yer almışlardır. Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması' nı (FETÖ/PDY) bir bütün halinde ele alarak örgüt hiyerarşisi ve işleyişi hakkında önemli tespitlerin yapıldığı FETÖ Çatı İddianamesi Ankara 4. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiş ve yargılamalar 22 Kasım'da başlamıştır. 15 Temmuz darbe girişimine yönelik soruşturmalar ise Türkiye genelinde yürütülmeye devam etmektedir. Bazı soruşturmalar tamamlanmış ve hazırlanan iddianameler mahkemeler tarafından kabul edilmiştir. Darbe girişiminde yer alan terör örgütü üyeleri hakkındaki davaların 2017 yılı içinde başlaması beklenmektedir.

2015 yılı Haziran ayında PKK'nın "devrimci halk savaşı" başlattığını duyurmasıyla başlayan çatışma dönemi 2016 yılında da devam etmiştir. 2016 Suriye'deki savaşın Türkiye'nin güvenliğine etkisinin daha yoğun hissedildiği bir yıl olmuş, PKK ve DEAŞ'ın düzenlediği saldırılarda çok sayıda asker ve sivil kayıp verilmiştir. 15 Temmuz'da ise Türkiye 248 kişinin şehit olduğu ve 1.537 kişinin yaralandığı bir darbe girişimi yaşamıştır. Bu girişim sonrasında Türkiye'de içte ve dışta yaşanan olağanüstü şartlar sebebiyle, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi üst normlarına dayanılarak OHAL ilan edilmiş ve insan haklarını koruma yükümlülükleri bu normlar çerçevesinde askıya alınmıştır. Anayasa m. 119-122 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 15, olağanüstü dönemlerde insan hak ve hürriyetlerinin bir süre askıya alınmasına, bundan dolayı da kamu otoritesinin sorumlu tutulmamasına dayanak teşkil eder.

31 Ekim 2016 tarihi itibarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde (AİHM) Türkiye aleyhine açılmış toplam 7.750 dosya bulunmaktadır ve bu rakam AİHM'de bekleyen dosya sayısının yüzde 10,4'ünü oluşturmaktadır. 2016 yılında Türkiye aleyhinde en çok dava açılan ülkeler listesinde dördüncü sıraya gerilemiştir. Anayasa Mahkemesi yıl içerisinde birçok önemli ve tartışmalı karara imza atmış, adil yargılanma hakkı en çok başvuru konusu olan hak olarak öne çıkmıştır. Mahkemenin insan hakları yönünün ağırlık kazandığı ve saygınlığının arttığını söylemek mümkündür. 15 Temmuz sonrasında yaşanan süreçte Anayasa Mahkemesine bireysel başvurularda rekor seviyede bir artış meydana gelmiştir. Yapılan başvuru sayısındaki bu artış yakın gelecekte AİHM önüne Türkiye aleyhine gelecek başvuru sayısında artış yaşanabileceğini göstermektedir.

Yakın dönemde kurulan insan hakları koruma mekanizmalarının etkinliği bu yıl da artarak devam etmiştir. 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun kabul edilmesiyle Türkiye İnsan Hakları Kurumu, "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu"na dönüştürülmüştür. Yeni yasa ile ayrımcılığa karşı para cezası verme gücüne kavuşan kurum aynı zamanda araştırmalarıyla ilgili bilgi ve belge isteme, ceza ve tevkif evlerine habersiz ziyaret yapabilme ve kötü muameleyle maruz kaldığı iddia edilen kişilerle görüşme yetkilerine de kavuşmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun (KDK) bu yılki performansında olumlu yönde gelişmeler

olurken, 2013 yılından beri gündemdeki yerini koruyan Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun 20 Mayıs 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2016 yılında kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili sorunlar temel gündem maddelerinden birini teşkil ederken, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında gerçekleşen çok sayıda gözetim ve tutuklamalar sonucu zaten imkanlarının üzerinde mahpus barındıran cezaevlerinin kapasite sorunu büyük boyutlara ulaşmıştır. Cezaevlerinde işkence ve kötü muamele olduğuna dair iddialar geçen yıllara göre çok daha yoğun bir şekilde dile getirilmiş ancak bu iddiaların propaganda amaçlı asılsız haberler üzerine kurulu olduğu yer, zaman ve isim gibi somut bilgilere dayanmadığı Adalet Bakanlığı'nca yapılan bir dizi açıklamada kamuoyuna duyurulmuştur. 2016 yılında Türkiye dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmayı sürdürmüş ve ülkenin 2016 yılındaki en önemli sosyal meselelerinden biri geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi mülteciler olmuştur. Ocak ayında mültecilere çalışma izni verilmesine ilişkin olarak "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" çıkarılmıştır. Din ve vicdan özgürlüğü alanında yaşanan olumlu gelişmelerden biri kamu çalışanlarının Cuma günü mesailerinin, Cuma namazı öncesi öğle tatiline girecek ve namazın bitiminden sonra tekrar mesaiye başlayacak şekilde düzenlenmesini öngören "Cuma İzni ile İlgili 2016/1 Sayılı Başbakanlık Genelgesi" olmuştur. Uzun süreden beri beklenen Roman vatandaşların yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan stratejik eylem planı belgesi de bu yıl kabul edilmiştir.

2016 yılında 15 Temmuz sonrası hukuk ve yargı sistemimizin en önemli başlıklarından birini FETÖ ile mücadelenin oluşturduğunu ve önümüzdeki dönemde de en önemli gündem maddelerinden birini teşkil edeceğini söylemek mümkündür. Yargı kurumları darbe öncesi yaşanan süreçte FETÖ yapılanmasını ve neler yapabileceğini yargı içinde bizzat yaşayarak görmüştü. Bu sebeple darbe girişimi ve FETÖ konusunda yargı kurumları çok hızlı ve etkili tepki gösterdi. 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye'nin milli güvenliği ve anayasal düzenine yönelik daha kapsamlı saldırıların parçası olarak algılanması ve yaşanan tehdidin niteliği doğrultusunda alınması gereken tedbirlerin de geniş kapsamlı olması zorunluluğu 20 Temmuz'da Bakanlar Kurulu'nun üç aylığına OHAL ilan etmesi sonucunu doğurmuştur. Üç aylık sürenin bitiminde OHAL üç aylık bir süre için tekrar uzatılmıştır. OHAL ilanından bu yazının hazırlandığı tarihe kadar OHAL'in gerektirdiği konularda toplam 12 KHK çıkarılmıştır.

22 Kasım 2016 tarihi itibarıyla pek çok meslek grubundan 92 bin 607 kişi hakkında yargısal işlem yapılmış bunların 36 bin 951'i tutuklanmıştır. 15 Temmuz girişimi sonrası FETÖ'nün yargı yapılanması HSYK'nın yoğun çabaları sonrası kesin ve hızlı bir şekilde temizlenmiştir. Bu süreçte Anayasa Mahkemesinin FETÖ üyesi oldukları gerekçesiyle iki üyesi hakkında verdiği ihraç kararı diğer yargı organları için yol gösterici olmuştur. Nitekim HSYK'nın hakim ve savcılar hakkında verdiği ihraç kararının gerekçesinde Anayasa Mahkemesinin bu kararına atıf yapılmıştır.

YASAMA FAALİYETLERİ

2016 önceki iki yılla karşılaştırıldığında Meclisin yasama faaliyetleri açısından daha yoğun bir yıl oldu. 2015 yılında kabul edilen kanun sayısı 82 iken geride bıraktığımız yılda TBMM tarafından 113 kanun kabul edildi. Bu farkın oluşmasının en önemli sebebi yaşanan iki genel seçim nedeniyle 2015 yılının büyük kısmında yasama faaliyetlerinin yapılamamış olmasıdır. 20 Mayıs'ta kabul edilen 6718 sayılı Kanun bu yasama yılının tek anayasa değişikliği olmuştur. Bu Kanun ile Anayasa'ya eklenen geçici 20. maddeyle milletvekili dokunulmazlıkları kaldırılmıştır. Bu dönemde Bakanlar Kurulu'na herhangi bir konuda kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi verilmemiştir. 2016 yılında TBMM tarafından OHAL ilanı ve sınır ötesi askeri harekatlarda hükümetin yetkilendirilmesi konuları başta olmak üzere toplam 27 Meclis kararı alınmıştır.

15 Temmuz darbe girişiminin ardından milli güvenliği tehdit eden yapılarla daha etkin mücadele için Bakanlar Kurulu'nca ülke genelinde 90 gün süreyle OHAL ilan edilmiş ve bu karar 21 Temmuz'da Anayasa'nın 121. maddesi uyarınca toplanan Meclis tarafından 346 evet oyuyla kabul edilmiştir. 11 Ekim tarihinde OHAL'in 3 ay uzatılmasına dair karar TBMM tarafından onaylanmıştır. Darbe girişimi sonrası Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan on iki OHAL KHK'sı Meclisin onayına sunulmuş bunlardan beşi genel kurulca kabul edilerek yasalашmıştır. Meclisin darbe girişimine yönelik aldığı bir başka karar FETÖ/PDY hakkında Meclis araştırma komisyonu kurulmasına ilişkindir. Komisyon 4 Ekim tarihi itibarıyla görevine başlamış olup yaşanan süreç hakkında ilgili kişileri dinleyerek kamuoyunu bilgilendirmektedir. Bu dönem kabul edilen kanunların önemli bir kısmı milletlerarası anlaşmaların onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkindir. Özellikle yılın ilk yarısında çıkarılan yasalarda Avrupa Birliği (AB) ile yürütülen geri kabul ve vize serbestisi müzakereleri etkili olmuştur. İnsan hakları, demokratikleşme, yargı ve terörle mücadele konularına ilişkin önemli bazı kanunlar hakkında aşağıda kısa bilgiler verilmiştir.

KANUNLAR¹

AB ile Yürütülen Vize Muafiyeti Görüşmeleri Kapsamında Onaylanması Kanunla Uygun Bulunan Uluslararası Sözleşmeler

AB ile yürütülen vize muafiyeti süreci Meclisin bu yasama yılındaki önemli mesai başlıklarından birini oluşturmuştur. 2016 yılı boyunca Türk vatandaşlarının Schengen bölgesine dahil olan AB ülkelerinde vize serbestisinden yararlanmasını sağlamak amacıyla başta mültecilerin geri kabulü olmak üzere suçluların iadesi, adli yardım, kişisel verilerin korunması ve Avrupa İnsan Hakları mevzuatına uyum konusunda yirmiye yakın kanun kabul edilmiştir.

24.3.2016 tarih ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu

Kişisel verilerin korunması hakkında 2009 yılından beri gündemde olan yasa çalışması Mart ayında tamamlanmıştır. Kanun ile kişilerin etnik kökeni, siyasi düşüncesi, dini, mezhebi, kılık kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı ve cinsel hayatı gibi özel nitelikli bilgileri kişisel veri olarak kabul edilmiştir. Özel nitelikli kişisel veriler ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenemeyecek, sağlık ve cinsel hayat dışındaki kişisel verilerin açık rıza olmaksızın işlenmesi ise ancak kanunda öngörülen hallerde mümkün olacaktır. İşlenmesini gerektiren sebeplerin ortadan kalkması halinde kişisel veriler silinecektir. Kanun özel ve nitelikli kişisel verilerin işlenebileceği istisnai halleri açık bir şekilde belirtmiş ve sınırlandırmıştır. Herkes kendisiyle ilgili verilerin işlenip işlenmediğini öğrenebilecektir. Ayrıca mevzuatın uygulanmasını denetleyecek idari ve mali özerkliğe sahip Kişisel Verileri Koruma Kurumu kurulmuştur.

6.4.2016 tarih ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu

Bu Kanun ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu, “Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu”na dönüştürülmüştür. Kurum temel olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması ile görevli kılınmıştır. Bir ulusal önleme mekanizması niteliğine sahip olan bu kurum, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada yaşanan ayrımcılıkların yanı sıra işkence ve kötü muameleyle de mücadele edecektir. Kuruma ilişkin ayrıntılı bilgiler “Ulusal Koruma Mekanizmaları” başlığı altında ele alındığından burada kısaca değinilmiştir.

23.4.2016 tarih ve 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu

Suçluların iadesi, adli yardımlaşma, soruşturma ve kovuşturmanın devri, infazın devri ve hükümlülerin nakli konularını içeren 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu ile Türk Ceza Kanunu’nda suçluların iadesini düzenleyen

1. “6723 sayılı Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ve “6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu” Yargı Reformu bölümünde incelenmiştir.

18. madde yürürlükten kaldırılmış, uluslararası adli iş birliği alanında kapsamlı bir düzenleme hayata geçirilmiştir. Yasayla yabancı makamların cezai konulardaki adli yardımlaşma taleplerinin Türk adli mercileri tarafından yerine getirilmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

3.5.2016 tarih ve 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonunun Kurulması Hakkında Kanun

Kanun kolluk görevlilerinin işledikleri iddia edilen suçlardan veya disiplin cezasını gerektiren eylemlerinden dolayı gerektiğinde yetkili merciler tarafından haklarında disiplin soruşturması yapılmasını istemek, kolluk şikayet sisteminin daha etkili ve hızlı işlemlerini sağlamak ve bu hususta bakanlığa önerilerde bulunmak amacıyla İçişleri Bakanlığı bünyesinde sürekli kurul olarak görev yapacak “Kolluk Gözetim Komisyonu” kurulmasını öngörmektedir. Kolluk Gözetim Komisyonu kolluk görevlisi olarak nitelendirilen Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığı personeline yönelik faaliyet gösterecektir.

20.5.2016 tarih ve 6718 sayılı Anayasa Değişikliğine Dair Kanun ve Milletvekili Dokunulmazlıklarının Kaldırılması

Yasama dokunulmazlığı 2016 yılının önemli tartışma başlıklarından birini oluşturmuştur. Anayasa'nın 83. maddesinin 2. fıkrasında milletvekili dokunulmazlıklarının Meclis kararı ile kaldırılabilmesi düzenlenmiştir. Anayasa'nın öngördüğü bu usule göre milletvekilleri hakkındaki ceza dosyalarının teker teker ele alınması gerekmektedir. Mecliste bulunan çok sayıda dokunulmazlık dosyası için Komisyon ve Genel Kurulda ayrı ayrı işlem ve oylama yapılmasının konuyu uzun süre gündemde tutacağı ve Meclis faaliyetlerini sekteye uğratacağını göz önüne alan AK Parti dokunulmazlıkların Anayasa değişikliği ile kaldırılması teklifinde bulunmuştur. Anayasa'ya geçici 20. madde eklenmesini öngören teklif 20 Mayıs'ta 376 evet oyuyla kabul edildi. Böylece 154 milletvekili hakkında ve toplam 810 dosyada yasama dokunulmazlığı kaldırılmış oldu. Söz konusu düzenlemenin yalnızca 20 Mayıs'tan önce Meclise intikal eden dosyaları kapsadığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla bu tarihten sonraki ceza soruşturmaları için yapılacak istemlerde Anayasa'nın 83. maddesi hükmü gereği yasama dokunulmazlığı uygulanmaya devam edecektir.

23.6.2016 tarih ve 6722 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

14 Temmuz'da yürürlüğe giren 6722 sayılı Kanun hem terörle mücadele hem de bu kapsamda görev yapan güvenlik güçlerine ilişkin önemli düzenlemeler getirdi. Yasayla birlikte Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) terörle mücadele kapsamında icra ettiği görevler açısından yeni bir yasal çerçeve öngörülmüştür. 6722 sayılı Kanun öncesinde TSK unsurlarının valilerin talebi ile yerleşim yerlerinde yürüttüğü operasyonlarda yetki ve görev tanımı yönünden daha kapsamlı bir hukuki altyapıya ihtiyaç duyul-

maktaydı. Mezkur yasa incelendiğinde TSK'nın iç güvenlik hareketinde Bakanlar Kurulu kararı ve sivil idarenin belirleyeceği sınırlamalar dahilinde görevlendirileceği görülmektedir. Bu görevlendirme (Jandarma ve Emniyet güçlerinden oluşan) genel kolluk kuvvetlerinin imkan ve kabiliyetlerini aşan durumlarda terörle mücadele için gerekli olması veya terör eylemlerinin kamu düzenini ciddi şekilde bozması halinde mümkün olacaktır. Bakanlar Kurulu görevin kapsamını ve süresini belirleme, kullanılacak silahlara yönelik sınırlamalar getirme ve operasyonlardaki koordinasyonun nasıl olacağını belirlemeye yetkili kılınmıştır.

Kanunla güvenlik güçlerinin cezai ve hukuki sorumluluğuna dair düzenlenmeler de kabul edilmiştir. TSK personelinin bu Kanun kapsamında yürüttüğü faaliyetler neticesinde işlediği suçlarda askeri mahkemeler görevli olacaktır. Görevin niteliği gereği veya ifası sebebiyle verilen zararlar devlet tarafından tazmin edilecek ve tazminat davaları ancak devlet aleyhine açılacaktır. Öte yandan terörle mücadele çerçevesinde yürüttüğü görevin niteliğinden doğan veya görevle ilgili olmak şartıyla görevin ifası sırasında işlendiği iddia olunan suçlardan dolayı, adli yargının görevine girdiğinden bahisle asker kişiler hakkında soruşturma yapılması Başbakan veya Milli Savunma Bakanı'nın, Jandarma ve Sahil Güvenlik personeli için ise İçişleri Bakanı'nın iznine bağlanmıştır. Terörle mücadelede görevli olan diğer kamu görevlileri hakkında da doğrudan soruşturma yapılması kişinin pozisyonuna göre İçişleri Bakanı, vali veya kaymakamın iznine bağlanmıştır. Terörle mücadelede hukuki sorumluluğu düzenleyen hükümlerin yürürlüğe girmesinden önce iç güvenlik operasyonlarında görev yapan TSK personeli ve diğer kamu görevlileri hakkında da bu Kanun'un uygulanacağı öngörülmüştür. Ayrıca terörle mücadelede görev alan TSK personeli, mülki idare amirleri, istihbarat ve kolluk görevlileri ile bu amaçla görevlendirilmiş diğer personelin, terörle mücadele görevlerinin ifasından dolayı bir davada taraf olması halinde seçeceği avukatın ücretinin devletçe ödenmesi imkanı getirilmiştir.

24.11.2016 tarih ve 6763 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun²

6763 sayılı Kanun ile askerler, TCK'nın "devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçları" ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan dolayı yakalandıklarında adli kolluk görevlilerine teslim edilecek. Asker kişiler hakkında devletin güvenliği ve anayasal düzene karşı işlenmiş suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar sebebiyle verilen tutuklama kararlarının askeri tutukevleri dışındaki cezaevlerinde yerine getirilmesi ve yine aynı suçlar nedeniyle yakalanan asker kişinin askeri makamlar yerine adli kolluk yetkililerine teslim edileceği öngörülmüştür.

2. 6763 sayılı Kanun'un ceza yargılamasında uzlaştırmacılığın etkinleştirilmesine ilişkin hükümleri "Yargı Reformu Süreci" başlığı altında incelenecektir.

Kanun'un düzenlediği bir başka konu çocukların cinsel istismarı suçu olmuştur. Anayasa Mahkemesi 26 Mayıs 2016 tarihli kararında on beş yaşından küçük çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçunda fiilin ağırlığına göre artan oranda bir cezalandırma sisteminin benimsenmemiş olmasını hukuka aykırı bulmuş ve bu nedenle TCK'nın m. 103/1 hükmünü iptal etmiştir. AYM'nin suçta ve cezada orantılılık ilkesini gözeterek verdiği ve tamamen hukuk tekniğine ilişkin olan kararı özellikle uluslararası bazı çevrelerce çarpıtılmış ve Türkiye aleyhine yürütülen kampanyanın bir parçası haline getirilmiştir. Oysa Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında hükmün iptalini 6 ay süreyle erteleyerek hem uygulamada bir boşluk doğmamasını sağlamış hem de Meclisin yeni bir düzenleme yapabilmesine olanak tanımıştır. 6763 sayılı Kanun'da yüksek mahkemenin verdiği bu karar doğrultusunda çocukların cinsel istismarı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre verilecek cezaların alt sınırı çocuğun on beş ya da on iki yaşından küçük olması ve fiilin ağırlığına göre yeniden belirlenmiş, nitelikli cinsel istismar suçunda mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması halinde verilecek cezanın alt sınırı on sekiz yıl olarak hükme bağlanmıştır.

Aynı Kanun ile nitelikli dolandırıcılık, tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması veya el değiştirmesi ve trafik güvenliğini tehlikeye sokma başta olmak üzere birtakım suçlara verilecek cezalar da artırılmıştır. Basit yaralama fiilinde olduğu gibi vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenen suçlarda hapis cezası iki yıldan az olması halinde dahi failin tutuklanması önündeki engel kaldırılmıştır. Ayrıca iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınmasına imkan tanıyan katalog suçlara organ ve doku ticareti, nitelikli dolandırıcılık ve tefecilik, suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçları da eklenmiştir.

Kanunlaşan KHK'lar

20 Temmuz 2016 günü Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararı ile tüm Türkiye'de OHAL uygulamasına geçilmiştir. Sonrasında ise Anayasa'nın 121. maddesi ve Olağanüstü Hal Kanunu'nun 4. maddesinin tanıdığı yetki ile KHK'lar çıkarılmaya başlanmıştır. Bu kararnameler yine Anayasa'nın 121. maddesinin son fıkrasına uygun olarak Meclisin onayına sunulmuştur. Bu çerçevede çıkarılan 667, 668, 669, 671 ve 674 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler³ TBMM tarafından kabul edilerek yasalasmıştır. Bu kararnamelerin içeriği ileride ele alınacağından burada değinilmekle yetinilmiştir.

TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU

İnsan Hakları İnceleme Komisyonu bir önceki yıldan farklı olarak daha yoğun bir yasama yılını geride bıraktı. Komisyon geçtiğimiz yıl sekiz kez toplandı. Bu toplanılarda mülteci hakları, 12 Eylül askeri darbesinden sonra oluşturulan Diyarbakır 5

3. Kanunlaşan veya henüz TBMM gündeminde olup kabul edilmemiş olan KHK'ların getirdiği düzenlemeler "15 Temmuz Sonrası Hukuk ve Yargı" bölümünde incelenmiştir.

No'lu Cezaevi, hükümlü ve tutuklu hakları, Batı ülkelerindeki İslam düşmanlığı, işçi sağlığı ve iş güvenliği, 28 Şubat sürecinde gerçekleşen hak ihlalleri ve mağduriyetlerin giderilmesi konularında çalışan altı alt komisyon kurulmuştur. 5 Ekim 2016 itibarıyla Komisyona, çoğunluğunu ceza ve tutukevlerindeki hükümlü ve tutukluların sorunları, yargı kararlarından memnuniyetsizlik şikayetleri ve yasal düzenleme taleplerinin oluşturduğu üç bini aşkın bireysel başvuruda bulunulmuş ve bu başvuruların önemli bir kısmı da neticelendirilmiştir.

12 Eylül sonrası kurulan Diyarbakır 5 No'lu Cezaevi Alt Komisyonu 30 Eylül 2016 tarihine kadar gerçekleştirdiği 7 toplantıda, 13'ü cezaevinde tutuklu olarak kalmış, 2'si tutuklu yakını ve 1'i de görevli olmak üzere 16 kişinin tanıklığına başvurarak, askeri yönetim sırasında Diyarbakır cezaevinde yaşanan ağır insan hakkı ihlallerini kamuoyu gündemine taşımıştır. İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 9 Haziran'da gerçekleştirdiği toplantısında ise Hükümlü ve Tutuklu Alt Komisyonu'nun Tekirdağ Ceza İnfaz Kurumları hakkında hazırlamış olduğu inceleme raporunu⁴ kabul etmiştir.

YENİ ANAYASA ÇALIŞMALARI

2011 Milletvekili Genel Seçimleri sonrası kurulan Uzlaşma Komisyonunun başlattığı yeni anayasa çalışmaları, 2013 yılının sonunda durmuş ve yaklaşık iki yıl boyunca bu yönde hiçbir adım atılamamıştı. Ancak 1 Kasım seçimi öncesi siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yeni anayasaya geniş bir yer ayırmaları, bu konunun seçim sonrası tekrar yoğun bir şekilde gündeme gelmesi ve hükümet programında ilk başlığın “Demokratikleşme ve Yeni Anayasa” olması sivil anayasa yolundaki umutları tazelemiştir. Gerek seçim sonucu oluşan istikrarlı siyasi tablo ve Meclis aritmetiği gerekse AK Parti yöneticilerinin açıklamaları yeni anayasa konusunu tekrar ve hızlı bir şekilde gündeme soktu.

Bu umutlarla 2015 yılının son günlerinde siyasi partiler arasında yapılan görüşmeler neticesinde, TBMM'de temsil edilen dört parti –AK Parti, CHP, MHP ve HDP– tekrar yeni anayasa çalışmalarını başlatma kararı aldı.⁵ Ancak Anayasa Uzlaşma Komisyonu veya yeni adıyla Anayasa Mutabakat Komisyonu, 17 Şubat Çarşamba günü henüz üçüncü toplantısını yapmakta iken CHP'nin komisyonun görev alanı ve başkanlık sistemi tartışmalarını gerekçe göstererek komisyondan çekilmesi ile dağıldı. Meclis Başkanı ve Başbakan partileri masaya tekrar çağırırsa da komisyonun çalışmalarına devam etmesinin önünde çok sayıda sorun olduğu görüldü. Komisyonun dağılması 2011 seçimleri sonrasında kurulan önceki komisyonun çalışma ilkelerini ve neden yeni bir anayasa hazırlamakta başarısız olduğunu bilenler için sürpriz

4. Raporun tam metni için bkz. “Tekirdağ Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu”, TBMM, (2016), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2016/26donemrapor/26_donem_raporlari_2016_1.pdf, (Erişim tarihi: 8 Kasım 2016).

5. “İktidar-Ana Muhalefet Görüşmesinde 4 Başlıkta Uzlaşma”, BBC Türkçe, 30 Aralık 2015.

olmadı. Çünkü o komisyonu başarısızlığa götüren, aldığı oy oranı ve TBMM'deki sandalye sayısına bakılmaksızın partilerin eşit temsili ve kararların oy birliği ile alınmasıydı. Bu kuruluş ve çalışma ilkeleri yeni komisyon için de aynen benimsenmişti.

Yeni anayasa sürecinde yılbaşında Komisyonun dağılması sonucu, 15 Temmuz darbe girişimine kadar süren bir sessizlik yaşandı. Darbe girişimine karşı oluşan sonradan “Yenikapı ruhu” olarak adlandırılacak olan siyasi ve toplumsal uzlaşma ortamında, parti liderleri arasında görüşmeler ve ortak zirveler gerçekleştirilmiş, hem FETÖ ile mücadele hem de diğer gündem maddeleri ele alınmıştı. Bu çalışmalar sonucunda gündeme gelen ilk konulardan birisi de 2011 yılından beri kesintilerle sürdürülmeye çalışılan yeni anayasa sürecinin tekrar canlandırılmasıydı. Liderler arasında yapılan görüşmeler neticesinde sürecin öncelikle acil olan yargı ile ilgili düzenlemelerin yapılması ve sonrasında bütünüyle yeni bir anayasa hazırlaması şeklinde iki aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanmıştı.⁶

Bu amaçla her partiden bir temsilcinin katıldığı bir komisyon⁷ kurulmuştu. Bu komisyon kısa süre içerisinde çalışmalarını tamamlayarak 23 Eylül 2016 tarihinde üzerinde uzlaşılan yedi maddeden oluşan bir mini paket hazırladı. Uzlaşılan maddeler kamuoyuna tam açıklanmamış ancak yargı ağırlıklı bir uzlaşma olduğu belirtilmişti.⁸ Kamuoyuna sızan bilgiler ve yapılan açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla askeri yargı hem ilk derece mahkemeleri hem de yüksek yargısı (Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) dahil olmak üzere kaldırılacak, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığını düzenleyen maddelerde bazı ifade değişiklikleri olacak ve Jandarma Genel Komutanı Milli Güvenlik Kurulu üyeliğinden çıkarılacaktı. Ancak asıl beklentinin olduğu ve yargıyla ilgili hayati önemdeki HSYK'nın yapısı, üyelerinin seçimi, görev ve yetkileri konusunda partiler arasında bir uzlaşma sağlanamadı.

Bu mini paket sonrasında bütünüyle yeni bir anayasa yapım sürecinin başlatılması amaçlanıyordu. Ancak 15 Temmuz sonrası oluşan siyasi mutabakatın zamanla kaybolması yeni anayasa umudunu zayıflattı. Buna karşılık MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin hükümet sistemi konusunda yaşanan fiili duruma son verilmesi yolunda yaptığı açıklamalar ile başkanlık sistemi eksenli yeni bir tartışma başladı. Bahçeli mevcut durumun Anayasa'ya aykırı olduğu ve daha fazla sürdürülemeyeceğini ya klasik parlamenter sisteme dönüşmesi ya da bir anayasa değişikliği ile fiili durumun hukuki statüye kavuşturulması gerektiğini söyledi.⁹ Böylece MHP'nin de AK Parti'nin hazırlayacağı başkanlık ile ilgili metne destek vereceği ve teklifin Meclisten geçmesi için gerekli 330 sayısına ulaşılacağı beklentisi oluştu. Sonrasında AK Parti yoğun bir mesai harcayarak başkanlık sistemini içeren anayasa değişikliği önerisini hazırladı ve MHP ile görüş alışverişinde bulundu. Bahçeli ve MHP'den teklif ve gö-

6. Melda Çetiner “Anayasa Değişikliği Yeniden Gündemde”, Anadolu Ajansı, 10 Ağustos 2016.

7. Bu Komisyonunda AK Parti'den Genel Sekreter Abdülhamit Gül, CHP'den Genel Başkan Yardımcısı Bülent Tezcan ve MHP'den Afyonkarahisar Milletvekili Mehmet Parsak görev yaptı.

8. “Mini Anayasa Paketi... Komisyon 7 Maddede Uzlaşmaya Vardı”, *Star*, 23 Eylül 2016.

9. “Bahçeli'den Başkanlık Sistemi Açıklaması”, *Hürriyet*, 11 Ekim 2016.

rüşmeye ilişkin olumlu açıklamaların gelmesi bu yönde bir değişikliğin olabileceğini gösterdi. İki parti arasındaki müzakereler sonucu oluşturulan 22 maddelik anayasa değişiklik teklifi 10 Aralık günü TBMM Başkanlığına sunuldu.¹⁰ Başbakan anayasa değişiklik teklifinin Ocak 2017'de Mecliste görüşülmesi ve Mart ayında referandum yapılması ihtimalinin güçlü olduğunu belirtmişti.¹¹

Sunulan teklif başkanlık sisteminin temel unsurlarını taşımakla birlikte, devletin ve yürütmenin başı olarak “başkan” yerine “cumhurbaşkanı” tabirinin tercih edildiği görülmüştür. Yürütmenin tek başlı olduğu ve doğrudan halk tarafından seçildiği teklifte, cumhurbaşkanı ve TBMM’ye karşılıklı olarak birbirlerini görevden alma imkanı sağlanmıştır. Sistemdeki muhtemel tıkanmaları önlemek için cumhurbaşkanı ve TBMM seçimlerinin birlikte yapılması öngörülmüştür. Ayrıca cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi tanınmış ama bu yetkiye önemli sınırlamalar getirilmiştir.

Temel özellikleri bu şekilde özetlenebilecek hükümet sisteminin yanında teklifteki en önemli düzenlemelerin yargıya ilişkin olduğu görülmektedir. Yargının bağımsızlığı yanında tarafsızlığı vurgulanmış, partilerin önceki uzlaşması doğrultusunda askeri yargı kaldırılmış, HSYK’nın üye sayısı azaltılarak üyelerin seçim usulü değiştirilmiş, üye sayısı 12’ye indirilmiş ve beşini cumhurbaşkanının, altısını TBMM’nin seçmesi öngörülmüştür. Hakim ve savcıların HSYK üyelerinin bir kısmını kendilerinin seçmesi usulü, demokratik bir yöntem gibi görünse de tüm tarafların şikayetçi olduğu bir usul olduğundan metinden çıkarılmıştır. Gerçekten de seçim usulü adliyeleri son bir yıl boyunca kilitliyor, hakim ve savcılar asli görevlerinden alıkoyuyordu. Ayrıca adliyeleri siyasallaştırıyor, hakim ve savcıları kamplaştırıyordu. Seçim yarışı adayların liyakatleri, kariyerleri ya da projeleri üzerinden değil siyasal görüşleri, inançları, etnik ve mezhepsel kimlikleri üzerinden yürütülüyordu. Yargı için hiçbir şekilde kabul edilemeyecek değerlendirmelere şahit olunuyordu. Bütün bu sebeplere binaen eski yöntemden vazgeçilmesi yerinde olmuştur.

TBMM’nin seçeceği altı üye için Meclisin nitelikli çoğunlukla seçim yapacağı belirtilerek basit çoğunluklarla üyelerin seçilmesi önlenmek istenmiş ve uzlaşma aramaya zorlanmıştır. Örneğin şimdiki TBMM’de seçim olsa AK Parti tek başına HSYK üyelerini seçecek çoğunluğa (3/5) sahip değil. Ayrıca ilk turda 2/3, ikinci turda 3/5 çoğunluk ile karar alınacağı belirtilmiş ve en son 3/5 çoğunlukla seçilemezse kura yoluna gidileceği belirtilmiştir. Kura yolu uzun süredir MHP’nin talep ettiği bir yöntemdi. Son olarak adalet bakanı müsteşarının HSYK üyeliği kaldırılmış, bakanın kurulun başkanı olduğu ve bakanın katılmadığı toplantılara müsteşarının katılacağı belirtilmiş. Buna göre bakan ve müsteşarının birlikte HSYK üyeliği yapamayacakları anlaşılmaktadır.

10. Teklif metni için bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”, TBMM, 10 Aralık 2016, <http://www.tbmm.gov.tr/d26/2/2-1504.pdf>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

11. “Başbakan Yıldırım Anayasa İçin Tarih Verdi”, NTV, 25 Kasım 2016.

YARGI

Yargı Reformu Süreci

2016 yargı için hem kapsamlı reformların hayata geçirildiği hem de ciddi yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir yıl oldu. Geride bıraktığımız yıl yargı alanında toplumsal hayatı da yakından ilgilendiren gelişmelere sahne olmuştur. Türk yargısını üç dereceli yargılama sistemine (ilk derece yargılaması–istinaf–temyiz) geçiren Bölge Adliye ve İdare Mahkemelerinin (istinaf mahkemelerinin) faaliyete başlaması, bu doğrultuda Yargıtay ve Danıştay’ın daire sayılarının azaltılması yargıda yaşanan değişikliklerin başında gelmektedir. Ayrıca yıllardır gündemde olan bilirkişilik kanun tasarısı Meclis Genel Kurulu’nda kabul edilerek yasalaşırken yargının önemli bileşenlerinden olan bilirkişilik kurumu da kapsamlı bir yasal çerçeveye kavuşmuş oldu.

Bireysel başvuru yolunun işlerlik kazanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile uyumlu yargı paketlerinin kanunlaşması, mahkeme ve yargı mensubu sayısının artırılması gibi yargı reformu kapsamında atılan adımlar neticesinde Türkiye’den AİHM’ye yapılan başvurularda da ciddi bir düşüş gözlemlendi. 2012 yılında Türkiye aleyhine 422 başvuru yapılırken 2015’te 214 ve 2016 yılında ise (9 Eylül 2016 itibarıyla) 117 başvuru yapıldığı açıklandı. Basın özgürlüğü ve masumiyet karinesi çerçevesinde kamuoyuna yargısal faaliyetler hakkında güvenilir bilgi akışını sağlamak amacıyla başlatılan “Kitlesel Medya ve Yargı Arasındaki İlişkilerin Güçlendirilmesi” projesi kapsamında birçok adliyede medya iletişim ve basın sözcülüğü büroları kuruldu. Aralık 2015’te Adalet Bakanlığı bu müesseselerin çalışma usul ve esaslarını belirleyen bir genelge yayınladı. Ayrıca yargı kurumlarının personel alt yapısının güçlendirilmesine de devam edildi ve bu yıl yapılan atamalarla 2002’den bugüne hakim ve savcı sayısındaki artış oranı yüzde 68’e ulaştı.

Bilirkişilikte Yasal Reform (6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu)

Bilirkişi ceza ve hukuk yargılamalarında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde görüşüne başvurulmuş kişidir. Yargılamanın etkin ve hızlı bir şekilde sürdürülmesi ve nihayetinde hukuka uygun bir şekilde neticelenmesi, sürece dahil olan tüm aktörlerin iş birliğiyle mümkündür. Ancak bilirkişiliğin Türkiye’de uzun yıllar verimsiz ve yargılamayı uzatacak şekilde kullanılması, yargılamaya alternatif

ayrı bir adli sistem görüntüsü vermesi sonucu bilirkişilik kurumunun yargılama kalitesini artırmadığı yönünde haklı eleştiriler dile getirilmiştir.

Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice-CEPEJ) verilerine göre Türkiye'nin bilirkişi sayısı bakımından Avrupa ülkeleri arasında birinci sırada olması bilirkişilik kurumu açısından yapısal problemlere işaret etmektedir. Bu nedenledir ki 2009 ve 2015 yılı yargı reformu stratejisi belgesinde yeni bir bilirkişilik yasasının çıkarılacağı vurgulanmıştı. Nihayet 2016 Kasım ayında parlamento sürecini tamamlayan Kanun'da bilirkişiliğe yöneltilen eleştirilerin önemli oranda karşılık bulduğu görülmektedir. Yasa ile bilirkişiliğin temel ilkeleri saptanmış, bilirkişilik için gereken nitelikler ve faaliyetleri sırasında uymaları gereken standartlar belirlenmiş, bu koşullara ilişkin etkin bir denetim mekanizması öngörülmüştür. Bunların uygulanması için de bilirkişilik danışma kurulu, bölge kurulları ve daire başkanlığı kurularak etkin bir kurumsal yapı amaçlanmıştır.

Yüksek Yargı Düzenlemesi (6723 sayılı Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun)

7 Kasım 2015 tarihli Adalet Bakanlığı Kararı ile istinaf mahkemelerinin 20 Temmuz'da faaliyete geçeceğinin açıklanması, yüksek yargıda düzenleme ihtiyacını da beraberinde getirdi. Bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla kabul edilen 6723 sayılı Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 23 Temmuz'da yürürlüğe girmiş ve böylece Yargıtay'ın daire sayısı 46'dan 24'e, Danıştay'ın ise 17'den 10'a indirilmiştir.

Aynı kanunla terör suçları için açılacak davalarda ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla söz konusu davaların il merkezlerindeki ağır ceza mahkemelerinde görülmesi öngörülmüştür. PKK ve FETÖ'ye karşı yürütülen mücadele nedeniyle oluşan dava yoğunluğunu dikkate alan HSYK 1. dairesi, Ekim ayında yayımlanan kararıyla terör suçlarına ilişkin ilave ihtisas mahkemeleri oluşturmuştur. Halihazırda Ankara ve İstanbul'da 4, Diyarbakır'da ise 3 ağır ceza mahkemesi dairesi terör suçları ve anayasal düzene karşı suçlar dolayısıyla açılan davalarda görev yapmaktadır.

Ceza Yargılamalarında Uzlaştırmannın Etkinleştirilmesi

Uzlaştırma, suç nedeniyle mağdur olan veya zarar gören kişinin suç şüphelisi ile anlaşması sonucunda ceza yargılamasını sona erdiren bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Uzlaştırma, Türk hukukuna 2004 yılında kazandırılmış olsa da mevzuat ve uygulamadan kaynaklı yetersizlikler nedeniyle beklentileri karşılayamamıştır. 2015 Yargı Reformu Strateji Belgesinde hedeflenen mevzuat çalışması 24 Kasım 2016'da yasalaşan 6763 sayılı Kanun ile gerçekleştirilmiş ve uzlaştırma yapılabilecek suçların sayısı artırılmıştır. Adalet Bakanlığı bünyesinde Cezada Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı kurulması ve uzlaştırma kapsamında tüm Cumhuriyet Başsavcılıkları bünyesinde uzlaştırma bürolarının ihdas edilmesi öngörülerek kurumsal yapı güçlendirilmiştir. Ayrıca uygulamayı yaygınlaştırmak için soruşturmanın davaya dö-

nüşmesi uzlaştırmacıya başvurulmuş olması koşuluna bağlanmıştır. Öte yandan soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olmayan suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda uzlaşma yoluna gidilemeyecektir. 6763 sayılı Kanun ile uzlaştırmacılığın daha etkin bir şekilde uygulanması ve böylelikle yılda 400 bin dosyanın¹² kamu davasına dönüşmeden çözüme kavuşturulması amaçlanmaktadır.

İstinaf Mahkemeleri

İstinaf, ilk derece mahkemelerinin kararlarına karşı başvuru ve bu kararların kaldırılmasına ya da gerekiyorsa yeniden esas hakkında karar verilmesine imkan veren bir kanun yoludur. İstinaf sistemi Türk hukukuna 2005 yılında bölge adliye mahkemelerinin kurulmasına dair 5235 sayılı Kanun'un kabul edilmesiyle girmiş ancak altyapı ve personel yetersizlikleri nedeniyle faaliyete geçmesi uzun yıllar ertelenmiştir. Yasal ve fiziki eksikliklerin büyük oranda giderilmesi ile bölge adliye ve bölge idare mahkemeleri istinaf mercileri olarak 20 Temmuz'da tüm yurttan göreve başlamıştır.¹³ 8 ilde bölge adliye ve bölge idare mahkemesi olarak adlandırılan toplam 14 istinaf mahkemesi "ikinci derece mahkeme" görevi yapmakta, bu mahkemeler ilk derece yargı mercilerinden gelen dosyaları yeniden incelemektedir. Türk yargısının üç dereceli yargı sistemine geçmesi ile adil yargılanma hakkının temin edilmesi kolaylaşmıştır. Zira davalar daha hızlı sonuçlanacak ve bunun yanında mahkemelerin verdiği kararların hukuka uygunluğu da iki kez denetlenecektir. İstinaf mahkemelerinin, yerel mahkemelerle temyiz mercileri arasında süzgeç vazifesi görmesi ve böylece Yargıtay ve Danıştay'ın Haziran 2016 itibarıyla 1 buçuk milyona yaklaşan dosya sayısının yüzde 90 oranında azalması öngörülmektedir. Bu sayede Yargıtay asli fonksiyonu olan ve ülkedeki hukuk birliğini sağlamada büyük önem taşıyan içtihat üretme işlevini yerine getirebilecektir.

KAMUOYUNDA YAKINDAN İZLENEN VE TARTIŞILAN YARGILAMALAR

Darbe ve Darbe Girişimlerine İlişkin Davalar

Darbe veya darbe girişimi iddialarına yönelik 2008 yılı ve sonrasında açılan davaların bir kısmında adli süreç tamamlanmışken bir kısmında da yargılamalar çeşitli aşamalarda devam etmektedir. 2012 yılında 12 Eylül askeri darbesi nedeniyle Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya hakkında açılan dava Yargıtay aşamasında iken sanıklar vefat etmiş, Yargıtay 16. Ceza Dairesi de Haziran ayında davanın düşürülmesine karar vermiştir.

Kamuoyunda Balyoz Davası olarak bilinen ve darbeye teşebbüs iddiasıyla açılan davada Anayasa Mahkemesinin sanıkların adil yargılanma haklarının ihlali kararının

12. Kemal Karadağ, "Yılda 400 Bin Dosyada Uzlaştırmaya Gidilecek", Anadolu Ajansı, 4 Aralık 2016.

13. Temmuz-Aralık dönemi boyunca istinaf mahkemelerine gelen dosya sayısı 11.062 olmuştur.

ardından yeniden yargılama yapılmış ve bilirkişinin “Balyoz Harekat Planı”nın sahte olduğunu tespit etmesi üzerine 236 sanık hakkında beraat kararı verilmiş ancak altı sanık hakkında verilen beraat kararı savcılıkça temyiz edilmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı da Ekim ayında altı sanık hakkında verilen beraat kararının bozulması yönünde görüş bildirirken bozma taleplerine ilişkin son karar Yargıtay 16. Ceza Dairesi tarafından verilecektir.

28 Şubat süreci olarak bilinen dönemde 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini cebren devirmeye iştirak suçlaması ile tutuksuz yargılanan 103 sanığın yargılanması- na 2016 yılında da devam edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru sonucu sanıkların tamamının tahliye olduğu Ergenekon Davası'nda, Yargıtay 16. Ceza Dairesi temyiz incelemesini tamamlayarak Nisan ayında kararını açıkladı. Davada çok sayıda hukuka aykırılık olduğu tespitinde bulunan Yargıtay, yerel mahkemenin verdiği kararı usul ve esas yönünden bozdu. Daire ayrıca Genelkurmay eski Başkanı İlker Başbuğ yönünden görevli mahkemenin Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi olduğuna da karar verdi.

18 Nisan 2007'de Malatya'daki Zirve Yayınevi'ne gerçekleştirilen saldırıda biri Alman uyruklu üç kişi öldürülmüştü. Saldırıya ilişkin yargılamalar yaklaşık dokuz yıl sürmüş ve 2016 yılı Eylül ayında davadaki nihai karar açıklanmıştır. 1. Ağır Ceza Mahkemesi sanıkların “terör örgütü üyeliği” gibi suçlardan beraatına hükmederken beş sanığa kasten öldürme suçundan üçer kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verildi. Aralarında emekli Orgeneral Hurşit Tolon'un da bulunduğu 16 sanığın “terör örgütü üyeliği” ve benzer suçlardan beraatına hükmeden mahkeme heyeti, “haberleşmenin gizliliğini ihlal ve resmi belgede sahtecilik suçlarından” emekli albay Mehmet Ülger'e 13 yıl 9 ay, Binbaşı Haydar Yeşil'e de 14 yıl 10 ay 22 gün hapis cezası verilmesini kararlaştırdı.¹⁴

Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ/PDY) Hakkındaki Davalar

Selam Tevhid Soruşturmasında Kumpas Davası

FETÖ mensubu kişilerce manipüle edilen adli süreçleri ele alan ve kamuoyunda Kumpas davaları olarak bilinen soruşturma ve kovuşturmalarda bu yıl önemli ilerlemeler kaydedildi. 2010 yılında Terörle Mücadele Kanunu 10. maddesiyle görevli (özel yetkili olarak adlandırılan) savcılıkça herhangi bir delil olmadığı halde sözde Selam Tevhid adlı bir terör örgütünün kurulduğu iddiasıyla 251 kişi hakkında soruşturma başlatılmış, bu kapsamda ve üç yıl süreyle aralarında Cumhurbaşkanı Erdoğan, hükümet üyeleri, MİT müsteşarı, siyasi parti yetkilileri ve çok sayıda üst düzey bürokratin da olduğu toplam 2.280 kişi usulsüz olarak dinlenmiştir. Soruşturmanın adli bir amaçla değil FETÖ faaliyetleri doğrultusunda ve bir çeşit casusluk faaliyeti şeklinde yürütüldüğünün anlaşılması üzerine 2014 yılında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmiştir.

14. “Zirve Yayınevi Katliamı Davasında 9 Yıl Sonra Karar”, NTV, 28 Eylül 2016.

Bu usulsüzlüklerin ortaya çıkması üzerine 22 Temmuz 2014–26 Ekim 2015 tarihleri arasında Selam Tevhid Kumpası olarak bilinen soruşturma yürütülmüş ve hazırlanan iddianame kabul edilerek dava 1 Şubat 2016'da görülmeye başlanmıştır. Yürütülen soruşturma sonucunda Adana ve Hatay'da Ocak 2014'te MİT'e ait tırların durdurulmasının da Selam Tevhid dosyası kapsamında yapıldığı tespit edilmiştir. İddianamede Fetullah Gülen'den aldıkları talimat doğrultusunda hareket eden FETÖ üyesi sanıkların soruşturmayı, Türkiye Cumhuriyeti devletinin 61. Hükümeti'ni de hedef alacak şekilde kurguladıkları ve TCK m. 312'de düzenlenen Türkiye Cumhuriyeti hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevini yapmasını engellemeye teşebbüs suçunu işledikleri vurgulanmıştır. Sanıklardan FETÖ/PDY lideri Fetullah Gülen ile Emre Uslu, eski emniyet müdürleri Yurt Atayün ve Ömer Köse TCK m. 312'nin yanı sıra silahlı terör örgütü kurma veya yönetme; özel hayatın gizliliğini ihlal etme, hukuka aykırı kişisel verileri kaydetme, resmi belgede sahtecilik; suç uydurma, devletin güvenliğine ilişkin gizli kalması gereken bilgileri casusluk maksadıyla açıklama, suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme ve hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydetmekle suçlanmaktadır. Davanın 18 Mart'taki duruşmasında aralarında Gülen, Uslu ve tutuklu yargılanan 23 muvazzaf askerin de bulunduğu 44 sanık hakkındaki dosya ayrılarak MİT'e ait tırların durdurulması olayına ilişkin Yargıtay 16. Ceza Dairesindeki dava dosyasıyla birleştirilmiştir.

17-25 Aralık Darbe Girişimi Davası

FETÖ/PDY tarafından gerçekleştirilen 17 ve 25 Aralık soruşturmaları hakkında ise hükümeti devirmek, silahlı terör örgütü kurmak ve yönetmek gibi suçlamalarla terör örgütü lideri Gülen ve eski emniyet müdürlerinin de aralarında olduğu 67 sanık hakkındaki iddianame kabul edilmiş ve yargılamalar başlamıştır.

Tahşiyecilere Kumpas Davası

FETÖ/PDY'nin 2009 yılı ve sonrasında gerçekleştirdiği hukuka aykırı soruşturmalarla Tahşiyeciler isimli gruba kumpas kurduğu iddiasıyla açılan dava 2015 yılında görülmeye başlanmıştır. Aralarında firari sanık Fetullah Gülen ile Samanyolu Yayın Grubu Başkanı Hidayet Karaca, eski emniyet müdürleri Ali Fuat Yılmaz, Yurt Atayün ve Ömer Köse'nin de bulunduğu 33 sanığın yargılanması İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinde devam etmektedir.

Balyoz'da Kumpas Davası

Yargılananların beraatıyla sonuçlanan Balyoz Darbe Planı davasında sanıklara kumpas kurulduğu suçlamasıyla 2016 yılında birden fazla dava açılmıştır. Biri firari, biri tutuklu beş sanık hakkında devletin güvenliğine ilişkin belgeleri tahrip etme, amacı dışında kullanma, hile ile çalma, terör örgütü (FETÖ) yöneticisi/üyeleri olma, terör örgütü propagandası yapmak gibi suçlamalarla açılan dava Eylül ayında görülmeye başlanmıştır. Ayrıca Balyoz davasındaki bilirkişi için gerçeğe aykırı bilirkişilik yapmak suçlamasıyla dava açılmıştır.

Askeri Casusluk'ta Kumpas Davası

2011 yılında “askeri gizli bilgi ve belge bulundurmak” suçlamasıyla başlayan ve aralarında çok sayıda yüksek rütbeli silahlı kuvvetler mensubunun olduğu 356 sanıklı İzmir Askeri Casusluk Davası 26 Şubat 2016 tarihinde karara bağlanmış ve tüm sanıklar beraat etmişti. Askeri Casusluk soruşturma ve kovuşturmasında usulsüzlükler yapıldığı iddiasına yönelik İzmir Cumhuriyet Başsavcılığınca kapsamlı bir soruşturma yürütülmüştür. Aralarında Fetullah Gülen, eski emniyet mensupları ve bürokratların da olduğu 68 kişi hakkında hazırlanan iddianame Nisan ayında mahkeme tarafından kabul edilmiştir. İddianamede Askeri Casusluk Davası'nın FETÖ/PDY'nin TSK başta olmak üzere kamu kurumlarındaki yapılanmasını hızlandırmak amacıyla kurgulandığı ve sahte deliller üretildiği ifade edilmiştir. Sanıklara silahlı terör örgütü kurmak, yönetmek, terör örgütüne üye olmak, hukuka aykırı şekilde kişisel verileri kaydetmek ve resmi evrakta sahtecilik gibi suçlamalar yöneltilmiştir. Dava İzmir 2. Ağır Ceza Mahkemesinde görülmeye devam etmektedir.

Öte yandan İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 7 Temmuz'da askeri casusluk soruşturmasındaki usulsüzlükler ile bazı bilgilerin sızdırılmasına ilişkin FETÖ/PDY'nin TSK içindeki yapılanmasına yönelik soruşturma başlatılmıştır. Aralarında Fetullah Gülen, Tarık Toros ve FETÖ/PDY'nin üst düzey yöneticilerinin de yer aldığı 24 kişi hakkında gözaltı kararı verilmiş, ikisi amiral 6 muvazzaf askerin savcılığa getirilmesi için de Genelkurmay Başkanlığına talimat gönderilmiştir.¹⁵ 30 Temmuz ve 17 Kasım'da gerçekleştirilen operasyonlarda ise aralarında yüksek rütbeli subayların da olduğu 38 kişi tutuklanmıştır.

FETÖ/PDY Ana Davası

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın FETÖ'yü bir bütün halinde ele alarak örgüt hiyerarşisi ve işleyişi hakkında önemli tespitlerde bulunduğu FETÖ Çatı İddianamesi 15 Temmuz darbe girişiminden bir gün önce mahkemeye sunulmuştu. Fetullah Gülen'in terör örgütünün kurucu lideri sıfatıyla bir numaralı olarak yer aldığı iddianamede sanıklar, “anayasayı ihlale teşebbüs etmek, silahlı terör örgütü kurmak ve yönetmek, hükümeti yıkmaya teşebbüs etmek, terör örgütü faaliyeti çerçevesinde siyasi ve askeri casusluk, hukuka aykırı olarak kişisel verileri ele geçirme ve kaydetme, nitelikli dolandırıcılık, kamu kurumuna karşı dolandırıcılık, nitelikli zimmet, resmi belgede sahtecilik ve suç gelirlerini aklama” ile suçlandı ve her sanık için ikişer kez müebbet ve 65'er yıl hapis cezası istendi.¹⁶

İddianamede FETÖ'nün anayasal düzeni yıkarak yerine totaliter bir “cemaat oligarşisi/zümre hakimiyetine dayanan devlet düzeni” kurmayı hedefleyen silahlı bir terör örgütü olduğu vurgulanmıştır. FETÖ'nün TSK içindeki yapılanması ise ayrı bir bölümde özel olarak ele alınmıştır. İddianame Temmuz ayında Ankara 4. Ağır

15. “Askeri Casuslukta Kumpas Davasında Eski Batman Emniyet Müdürü Gözaltında”, *Haber Türk*, 5 Aralık 2016.

16. “FETÖ Çatı Davasında İlk Duruşma”, NTV, 22Kasım 2016.

Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiş ve kamuoyunda bilinen ismiyle FETÖ Ana Davası 22 Kasım'da görülmeye başlanmıştır.

Hrant Dink Davası

Agos gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in 19 Ocak 2007'de öldürülmesinin ardından başlayan yargılama safhasında neredeyse 10 yıl geride kaldı. Olayla ilgili doğrudan suikastın ele alındığı dava neticelenirken sanıkların terör örgütü üyeliklerinin incelendiği dava ve kamu görevlilerinin olaydaki sorumluluğuna ilişkin soruşturmalar bir türlü sonuçlanamadı. 2016 aydınlığa kavuşamayan bu iki adli süreç için kayda değer gelişmelerin yaşandığı bir yıl oldu. Aralık 2015'te Dink'in öldürülmesinde sorumlulukları olduğu iddia edilen kamu görevlileri hakkında dava açılmış ve bu dava cinayetdeki terör örgütü iddiasına ilişkin devam eden ana davayla birleştirilmiştir. Aralarında FETÖ üyesi olduğu gerekçesiyle tutuklanmış olan üst düzey emniyet yetkililerinin de olduğu çok sayıda kamu görevlisi hakkındaki yargılamalar İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinde devam etmektedir. Sanıklara silahlı örgüt kurmak, tasarlayarak kasten öldürme, ihmali davranışla kasten ölüme sebebiyet verme, görevi kötüye kullanma, resmi belgede sahtecilik ve resmi belgeyi yok etme gibi suçlamalar yöneltilmiştir. Bununla birlikte Trabzon ve İstanbul jandarma görevlilerinin de suikastta rolü olabileceği şüphesiyle bir soruşturma daha yürütülmektedir. Soruşturma kapsamında elde edilen yeni deliller neticesinde bir kısmı FETÖ üyeliğinden olmak üzere toplam 14 jandarma personeli tutuklanmıştır.

İNSAN HAKLARI

Bu bölümde 2016 yılında Türkiye’de insan hakları alanında yaşanan gelişmeler ve sorunlar incelenecektir. 2015 yılı Haziran ayında PKK’nın “devrimci halk savaşı” başlattığını duyurmasıyla başlayan çatışma dönemi 2016 yılında da devam etti. 2016 yılı Suriye’deki savaşın Türkiye’nin güvenliğine etkisinin daha yoğun hissedildiği bir yıl oldu. PKK ve DEAŞ’ın düzenlediği saldırılarda çok sayıda sivil ve asker kayıp verildi. 15 Temmuz’da ise Türkiye 248 kişinin şehit olduğu ve 1.537 kişinin yaralandığı bir darbe girişimi yaşadı. Darbe girişiminin ardından kamu düzeninin tekrar sağlanması ve devletin FETÖ’den temizlenmesi yolunda atılan tüm adımlara rağmen, tehdidin giderilememesi ve 15 Temmuz darbe girişiminin milli güvenlik ve anayasal düzene yönelik daha kapsamlı saldırıların bir parçası olarak algılanması OHAL ilanına yol açtı. OHAL ilanı ile birlikte AİHS’nin sağladığı korumalar hem AİHS’in hem de 1982 Anayasası’nın 15. maddesi gereğince askıya alınmıştır.

2016 yılında Türkiye’de içte ve dışta yaşanan olağanüstü şartlar sebebiyle, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi üst normlarına dayanılarak OHAL adlı istisnai yönetim türüne geçilmiş ve insan haklarını koruma yükümlülükleri bu normlar çerçevesinde askıya alınmıştır. Bu bölümde 2016 yılında Türkiye’de yaşanan temel insan hakları sorunları kişi özgürlüğü ve güvenliği, işkence ve kötü muamele, cezaevleri, mülteciler, din ve vicdan özgürlüğü temel başlıkları çerçevesinde incelenecektir.

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNA UYUM

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun açılmasıyla birlikte AİHM’ye Türkiye’den yapılan başvuru sayısında düşüş yaşanmaktadır. 2012 yılında Türkiye aleyhine 422 başvuru yapılırken 2015’te 214, 2016 yılında ise (9 Eylül 2016 itibarıyla) 117 başvuru yapıldı. 31 Ekim 2016 tarihi itibarıyla AİHM’de Türkiye aleyhine açılmış toplam 7 bin 750 dosya bulunmaktadır ve bu rakam mahkemede bekleyen dosya sayısının yüzde 10,4’ünü oluşturmaktadır.¹⁷ 2013 ve 2014 yıllarında aleyhinde en çok dava açılan ülkeler listesinde dördüncü sırada bulunan Türkiye, 2015 yılında

17. “Pending Applications Allocated to a Judicial Formation”, ECHR, 31 Ekim 2016, http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2016_BIL.pdf, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

İtalya aleyhine açılan davaların azalmasıyla üçüncü sıraya yükselmiştir. 2016 yılında ise Macaristan aleyhine açılan davaların bir önceki yıla göre yüzde 7,1'den yüzde 11,3'e yükselmesiyle beraber Türkiye tekrar dördüncü sıraya geriledi. Son beş yılda Türkiye'ye yönelik dava sayısındaki azalmada büyük payı bulunan Anayasa Mahkemesinin karşı karşıya geldiği iş yükü problemi ise daha verimli bir başvuru yolu olması yönünde çözülmesi gereken önemli bir meseledir.

2015 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de her 100 bin kişi başına düşen hakim sayısı 12,5 ve savcı sayısı 6,4 iken Mayıs 2016 itibarıyla bu sayılar 13 ve 6,5'e yükselmiştir. Ayrıca adalet hizmetlerinde görev yapan yardımcı personel sayısındaki artış bu yıl da devam etmiştir. Ancak FETÖ üyesi yargı mensuplarının ihraçları sebebiyle hakim ve savcılar dahil yargı çalışanlarının sayılarında önemli azalmalar olmuş, bunun üzerine Adalet Bakanlığı tüm pozisyonlar için personel alımları yapmaya başlamıştır. 2002 yılında adalet hizmetlerinde görev yapan yardımcı personel sayısı 26 bin civarında iken bu sayı Mayıs 2016 itibarıyla yaklaşık olarak 59 bine ulaşmıştır.

AIHM tarafından verilen ihlal kararlarına sebep olan sorunların ortadan kaldırılması amacıyla hazırlanan AIHS İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı 1 Mart 2014'te Resmi Gazete'de yayınlanmıştı. Ancak 2016 yılında bu planın uygulanmasına ilişkin bir veri veya rapor yayınlanmamıştır.

Haziran 2015 yılında Adalet Bakanlığı 2015-2019 yıllarını kapsayan İkinci Stratejik Planı kamuoyuna duyurdu. Planda adalet hizmetlerinin güçlü yönleri arasında Adalet Bakanlığının gelişmiş teknolojik altyapısı, insan hakları alanında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, alternatif ceza infaz yöntemlerinin gelişmesi yer alırken iş yükü fazlalığı, makul süreyi aşan yargılamalar, iç denetim sistemindeki aksaklıklar ve istinaf mahkemelerinin hayata geçirilememiş olması adalet hizmetlerinin zayıf yönleri arasında sayılmıştı. Stratejik Plan kapsamında 2016 yılında gerçekleşen önemli gelişmelerden biri istinaf mahkemelerinin hayata geçirilmesi oldu. 6723 sayılı Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 23 Temmuz'da yürürlüğe girmesiyle Türkiye'de üç dereceli yargı sistemine geçilmiştir.

2016 yılında makul süreyi aşan yargılamalar sorunuyla ilgili de önemli aşama kat edildi. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 9 Kasım 2016'da gerçekleştirdiği toplantıda Türkiye'de uzun tutukluluktan kaynaklanan sorunların çözüldüğüne ve bu kapsamda Demirel grubu altında incelenen 196 kararın icra sürecinin sonlandırılmasına karar verdi. Adalet Bakanlığının, bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik attığı adımların yeterli olduğuna karar verildi. Terör ve ciddi suçlarda azami tutukluluk süresinin beş yıl ile sınırlandırılarak diğer suçlarda niteliğe göre azami sürenin bir ve iki yıl olarak düzenlenmesi; 2012 yılında çıkarılan Üçüncü Yargı Paketi ile tutuklama yerine adli kontrol şeklinde alternatif tedbirlerin uygulanması imkanının genişletilmesi bu kararın gerekçeleri arasında sayılmıştır. Nitekim 2015 yılında 104 bin 929 kişi hakkında tutuklama yerine alternatif tedbirler uygulanmasıyla tutukluluk sayı-

larında ciddi oranda bir düşüş yaşanmıştır. Yine aynı yıl tutukluların yüzde 90'ı iki yıldan az tutuklu kalmış ve tutuklu oranı yüzde 14'e düşmüştür.

OHAL'in yürürlüğe girmesinden sonra 667 sayılı KHK ile azami gözaltı süresi 30 güne çıkarıldı ve 667 sayılı KHK ile gözaltına alınan şüphelilerin avukatları ile görüşme hakkının beş gün süreyle kısıtlanabileceği düzenlendi. Bu kararları Avrupa Konseyi kaygı verici olarak niteledi. Konseye göre olağanüstü halden olağan hale geçiş tedbirleri olarak alınan bu kararların kişi özgürlüğüne keyfi müdahale ve işkenceye karşı şüphelilerin korunmasız bırakılması sonuçlarını vermemesi için ciddi, somut ve ölçülü nedenlere dayalı olarak uygulanması gerekmektedir.

19 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe giren İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, AIHM tarafından çözüme kavuşturulması beklenen uzun yargılama süreleri mahkeme kararlarının geç ya da eksik icra edilmesi veya hiç icra edilmemesinden kaynaklanan başvurulara tazminat ödenmesi suretiyle çözüm bulan bir iç hukuk yolunun ihdas edilmesi amacıyla kurulmuştur. 9 Mart 2016 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun kararı ile İnsan Hakları Tazminat Komisyonu'nun görev alanı genişletilmiştir. 13 Eylül 2013 tarihinde imzalanan "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya dair Sözleşmeye Değişiklik Getiren 15 No'lu Protokol" ise 29 Şubat 2016'da onaylanmıştır. Türkiye'nin 2016 yılında halen tarafı olmadığı, çekinceler koyduğu veya imzalamasının ardından onaylamadığı Avrupa Konseyi Sözleşmeleri ve BM sözleşme ve protokolleri bulunmaktadır.

ULUSAL KORUMA MEKANİZMALARI

Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolu

2010 Anayasa değişikliği ile kabul edilen ve 24 Eylül 2012 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu, Anayasa'nın 148. maddesi uyarınca Anayasa'da korunan temel haklarından birisi kamu gücü tarafından ihlal edilen kişilere bizzat başvuru olanağı sağlamaktadır. Anayasa Mahkemesi resmi internet sitesinde 2016 yılı için en son 4 Ağustos 2016 tarihine kadar olan bireysel başvuru istatistikleri¹⁸ yer almaktadır. İstatistiklerde yılın sadece yedi ayında yapılan başvuruların yer alması nedeniyle değerlendirmelerimiz de bu dönemle sınırlı olacaktır. Buna göre 2012'den itibaren Mahkemeye yapılan toplam başvuru sayısı 66 bin 195'dir. Söz konusu başvuruların 43 bin 201'i karara bağlanırken 22 bin 994'ü derdest durumundadır. Derdest başvurularının oranının bu denli fazla olması Anayasa Mahkemesinin önüne gelen başvuruların sonuçlandırılmasını hızlandıracak etkin çözümler ve kapsamlı stratejiler geliştirmesi gerektiğinin göstergesidir.

Anayasa Mahkemesinin resmi internet sitesinde 4 Ağustos tarihine kadar olan başvuruları içeren bu istatistiklere karşın, son üç ayda rakamlarda ciddi artışlar oldu-

18. "23 Eylül 2012-4 Ağustos 2016 Tarihleri Arası Bireysel Başvuru İstatistikleri", Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, <http://www.anayasa.gov.tr/files/bireyselbasvuru/istastik-04082016.pdf>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

ğunu tahmin etmek zor değil. Mahkeme Başkanı Zühtü Arslan'ın 17 Ekim 2016 tarihinde yaptığı açıklamaya göre 15 Temmuz sonrası bireysel başvurularda ciddi artışlar olmuş ve iki yıllık başvuru sayısına eşit düzeyde 40 bin civarında başvuru yapılmıştır.¹⁹ Başkan Arslan'ın açıklamasına göre 2012'den bugüne toplam başvuru sayısı 17 Ekim tarihi itibarıyla 112 bin 14 olarak gerçekleşti. Bunun yaklaşık 45 binini Anayasa Mahkemesi sonuçlandırmış durumda ve derdest olarak Mahkemenin önünde bekleyen bireysel başvuru sayısı ise 67 bin 434'tür. Anayasa Mahkemesi Başkanvekili Engin Yıldırım'ın daha yeni tarihli bir açıklamasına göre, bu yılki toplam başvuru sayısı 75 bini bulmuştur ve yıl sonunda 100 bin olması ihtimali söz konusudur.²⁰

Yayınlanan resmi istatistiklerle değerlendirmeye devam ederek önceki yılların verilerine baktığımızda 2012 yılında 1.342 olan başvuru sayısının 2013'te 9 bin 897, 2014'te 20 bin 578, 2015'te 20 bin 376 ve 2016 yılının 4 Ağustos tarihine kadar olan kısmında ise 11 bin 657 olduğu görülmektedir. Başvuru sayısı dikkate alındığında bu yılın sonunda 20 bin civarında başvuruya ulaşılacağı tahmini yapılabilirdi. Ancak 15 Temmuz darbe girişimi sonrası yapılan başvurularla sayının 100 bini bulabileceği tahmin ediliyor. Bu veriler aynı zamanda ülkemizde Anayasa Mahkemesine yönelik bireysel başvuruların hızla artmaya devam ettiğini göstermektedir. Bunda Mahkemenin bazı önemli ve medyatik başvurularla ilgili verdiği kararların etkisi büyüktür. Söz konusu kararlar doğrudan Anayasa Mahkemesinin uyuşmazlıkları çözmesi beklentisini doğurmuştur. Ayrıca 15 Temmuz sonrası çıkarılan OHAL KHK'larına karşı yargı yolunun kapalı olması bireysel başvuruya olan ilgiyi artırmıştır. Bu durum Anayasa Mahkemesinin iş yükünün altında kalması ve sistemde aksaklık oluşması riskini doğurmaktadır. Anayasa Mahkemesinin görevi sadece bir hak ihlalinin varlığını ve mevcut ihlalin giderilmesi için gereken yolları tespit etmektir. Fakat günümüzdeki algı daha çok Anayasa Mahkemesinin mahkeme kararlarının hukuka uygunluğunu denetlediği yönündedir. Bu da hak ihlali varlığı aranmaksızın yüksek mahkemelerin kararından sonra Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmasına zemin hazırlamaktadır.

Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan resmi istatistiklere göre 23 Eylül 2012-4 Ağustos 2016 tarihleri arasında karara bağlanan 43 bin 201 toplam başvurunun sadece 1.339'unda ihlal kararı verilmiştir. Mahkemenin başvuruları komisyon ve kabul edilebilirlik aşamasında ciddi oranda elediği görülmektedir. İhlal kararı verilen dosya sayısına ilişkin bu oranın, bireysel başvuruyu başarıyla uygulayan Almanya gibi ülkelerdeki sonuçlarla paralel olduğu söylenebilir.

Haklara göre başvurular incelendiğinde adil yargılanma hakkının ezici bir çoğunlukla (56 bin 418) en çok başvuru konusu yapılan hak olduğu görülmektedir. Bu hakkı sırasıyla mülkiyet hakkı, ayrımcılık yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği, yaşama

19. "Anayasa Mahkemesi Başkanı: 15 Temmuz Sonrası 40 Binin Üzerinde Bireysel Başvuru Yapıldı", *Haber Türk*, 17 Ekim 2016.

20. "Engin Yıldırım: Yılsonuna Kadar 100 Bini Bulur", *Haber Türk*, 24 Kasım 2016.

hakkı, özel ve aile hayatına saygı hakkı, suç ve cezalara ilişkin haklar, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, işkence ve kötü muamele yasağı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, eğitim hakkı, seçme ve seçilme hakkı, angarya yasağı ve bazı diğer haklar izlemektedir. Söz konusu başvurular üzerine Mahkeme tarafından verilen ihlal kararlarının da haklara paralel şekilde dağıldığı ve çoğunluğunun adil yargılanma hakkı ile ilgili olduğu görülmektedir. Adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine yönelik çıkan kararlarda ise adil yargılama hakkının unsurları arasında yüzde 75 civarında bir oranla “makul sürede yargılanma” hakkının ihlal edildiği yönünde karar verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi 2016 yılı içerisinde bireysel başvuru yoluyla birtakım önemli ve tartışmalı kararlara imza atmıştır. Adil yargılanma hakkı, ifade ve düşüncüyü açıklama özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, sendika hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine veya edilmediğine dair önemli kararlar vermiştir. Bu kararlar hak ve özgürlüklerin korunması ve özgürlük alanının genişletilmesi bakımından önem arz etmektedir. Anayasa Mahkemesi bazı kararları sebebiyle çeşitli eleştirilerin hedefi olmasına rağmen toplum tarafından güvence olarak görülmekte ve kabul edilmektedir. Bireysel başvurunun uygulanmaya konulmasından günümüze Anayasa Mahkemesinin insan hakları mahkemesi yönünün ağırlık kazandığı ve bu durumun Mahkemenin gücünü ve saygınlığını artırdığı açıktır.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) 6332 sayılı Kanun’la kuruldu ve Bakanlar Kurulu Kararı ile ulusal önleme mekanizması görevi Kuruma verildi. 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu’na göre Kurum şikayet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek ile görevli ve yetkilidir. Yarı yargısal görev olarak nitelendirilen bireysel başvuruların alınması ve incelenmesi TİHK’in temel görevlerinden birisidir.

TİHK çalışmalarına 23 Ocak 2013 tarihinde başladı. Sadece 2015 yılı içerisinde TİHK’e toplam 715 başvuru yapıldı. Ancak gerek finansal ve insan kaynakları yetersizlikleri gerekse kimi yapısal eksiklikler kurumun performansına olumsuz olarak yansımaktaydı. Kurumun CAT, OPCAT, Paris Prensipleri ve ilgili diğer uluslararası ilkelerle uyumlu kapsamlı bir yasal çerçeveye kavuşturulması gerekliliği 2015 yılı itibarıyla yüksek sesle dile getirildi. Nitekim 2015 yılı Mart ayında “TİHK Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı” kamuoyuna sunuldu. Ancak STK’lar tarafından da bekleneni karşılamaktan uzak olan kanun taslağı çerçevesinde kayda değer bir gelişme olmadı. 2016 yılı başında Türkiye ile AB liderleri arasında varılan anlaşma uyarınca Haziran sonuna kadar Türk vatandaşlarına vize serbestisi tanınması için Türk tarafının atması gereken yasal adımlar arasında İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu da vardı. Bu gereklilik sebebiyle 20 Nisan 2016 tarihli Resmi Gazete’de yer alan 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu, “Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu”na dönüştürüldü.

6701 sayılı Kanun cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaşa dayalı ayrımcılığı yasakladı ve ayrımcılığı yapana 15 bin liraya kadar idari para cezası verileceğini kararlaştırdı. Yeni yasa ile ayrımcılığa karşı para cezası verme gücüne kavuşan kurum aynı zamanda araştırmalarıyla ilgili bilgi ve belge isteme, ceza ve tevkif evlerine habersiz ziyaret yapabilme ve kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişilerle görüşme yetkilerine de kavuştu. Yeni yapılandırma sonrası KDK'dan daha geniş yetkiler elde eden kurum 2016 yılında ağırlıklı olarak dışarı çıkma yasakları, basın ve ifade özgürlüğü, cezaevindeki hak ihlalleri, kadın hakları ve mülteciler başlıklarında faaliyetlerini yürüttü.

Ocak 2016'da TİHK'in ev sahipliğinde Ulusal Yaşlılık Konseyi (UYAK) temsilcileri ile istişare toplantısı gerçekleştirildi. İnsan Hakları Kurullarının Desteklenmesi ve Kadın Hakları Projesi (İNKAP) 2016 yılında da devam etti. Kurum bu yıl da özel raporlar yayımlamaya devam etti. İstanbul Gaziosmanpaşa İlçe Emniyet Müdürlüğü önündeki Türk bayrağını indirmeye çalışırken polisler tarafından ayağından vurulan Ali Uçkun'un, tutuklanarak konulduğu Metris cezaevindeki odada asılı olarak bulunması ve bu ölüm olayının şüpheli olduğu yönündeki iddiaların araştırılması sonucunda yazılan 17 Aralık 2015 tarihli "Cezaevinde İntihar Olayları Bağlamında Ali Uçkun Vakasına İlişkin İnceleme Raporu" 2016 Ocak ayında yayımlandı.

Kamu Denetçiliği Kurumu

Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) 29 Haziran 2012'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile kuruldu. Şikayet üzerine idarenin her türlü eylemini hukuk ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevli olan kurum, 29 Mart 2013'te şikayet başvurularını almaya başladı. KDK'ya 2014 yılında 5 bin 619 başvuru iletilmiş, sonrasında başvuru sayısı artarak devam etmiştir. Kuruma yapılan başvurular da 2015 yılında ilk sırayı yüzde 26,16 ile "kamu personel rejimi"ne yönelik şikayetler almıştır. Ağustos 2015 sonuna kadar KDK'ya ulaşan başvuru sayısı 22 bin 648 olurken, bu başvuruların 21 bin 546'sı karara bağlanmıştır. 5 Aralık 2016 tarihinde Kamu Başdenetçisi Şeref Malkoç görevi Mehmet Nihat Ömeroğlu'ndan devraldı. (KDK'nın 2016 yıllık raporu bu yazının yazımı sırasında henüz yayımlanmamıştır.)

Uluslararası ilişkileri organize etmek ve gerekli protokol hizmetlerini yerine getirmekle sorumlu olan AB ve Dış İlişkiler Birimi 2016 yılında da proje imkanlarını araştırma ve uluslararası kurumlarla iş birliği olanaklarını artırmaya devam etti. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muiznieks ve beraberindeki heyet 30 Eylül'de KDK'yı ziyaret etti ve OHAL sürecinde yaşanan gelişmelere ilişkin olarak bir görüşme gerçekleştirdi. 21 Nisan 2016'da ise KDK 2. bölgesel konferansını Hatay'da, 3. bölgesel konferansını da 26 Mayıs'ta İzmir'de gerçekleştirdi. KDK özel raporlar hazırlamaya 2016 yılında da devam etti. Özel Rapor Komisyonu tarafından

hazırlanan “Adalet Sistemimizin Sorunları, İyileştirilmesi ve Güvenilirliğinin Artırılması Hakkındaki Özel Rapor” 27 Haziran 2016 tarihinde basın toplantısı ile kamuoyuna duyuruldu. Raporda adalet sisteminin işleyişi, bu alanda yaşanan sorunlar ve atılması gerekli adımlar anlatıldı.²¹ KDK’nın 2015 yılında yapılan başvuruların büyük oranının değerlendirilmesini tamamladığı ve kamu kurumlarının kararlarının kendilerince uygulanma oranının artmaya devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda mevcut performansın olumlu olduğunu söylemek mümkündür. Ancak kurumun soruşturma yürütme gibi yetkilerinin olmayışı ve elindeki gücün sınırlılığı insan hakları alanındaki katkısını da sınırlamaktadır.²²

Kolluk Gözetim Komisyonu

İlk defa 2013 yılında TBMM gündemine gelen Kolluk Gözetim Komisyonu kuruluş süreci, 2016 yılında AB ile vize serbestisi anlaşması için belirlenen kriterler arasında yer alması sonucu hızlandı. 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun 20 Mayıs 2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Kanun’a göre kolluk şikayet sisteminin daha etkili ve hızlı işlemlerini sağlamak, saydamlığı ve güvenilirliğini geliştirmek, kolluk görevlilerinin işledikleri iddia edilen suçlar veya disiplin cezasını gerektiren eylemlerden dolayı idari mercilerce yapılan ya da yapılması gereken işlemlerin merkezi bir sistemde kayıt altına alınması ve izlenmesini sağlamak amacıyla “Kolluk Gözetim Komisyonu” kurulacaktır. İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulacak olan Kolluk Gözetim Komisyonu Türkiye’de uzun bir süredir eksikliği vurgulanan kolluk birimlerine ilişkin etkili bir iç şikayet mekanizması sağlanması konusunda önemli bir adımdır.

İNSAN HAKLARI SORUNLARI

Bu bölümde 2016 yılında Türkiye’de insan hakları alanında yaşanan gelişme ve sorunlar incelenecektir. 2015 yılı Haziran ayında PKK’nın “devrimci halk savaşı” başlattığını duyurmasıyla başlayan çatışma dönemi 2016 yılında da devam etti. 2016 yılı Suriye’deki savaşın Türkiye’nin güvenliğine etkisinin daha yoğun hissedildiği bir yıl oldu. PKK ve DEAŞ’ın düzenlediği saldırılarda çok sayıda sivil ve asker kayıp verildi. 15 Temmuz’da ise Türkiye 248 kişinin şehit edildiği ve 1.537 kişinin yaralandığı bir darbe girişimi yaşadı. Darbe girişiminin ardından kamu düzeninin tekrar sağlanması ve devletin FETÖ’den temizlenmesi yolunda atılan tüm adımlara rağmen tehdidin giderilememesi ve 15 Temmuz darbe girişiminin milli güvenlik ve anayasal düzene yönelik daha kapsamlı saldırıların bir parçası olarak algılanması OHAL ilanına yol açtı. OHAL ilanı ile birlikte AİHS’in sağladığı korumalar ve ardından Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 13. maddesi askıya alınmıştır.

21. Raporun tam metni için bkz. “Adalet Sisteminin Sorunları, İyileştirilmesi ve Güvenliğinin Arttırılması Hakkında Özel Rapor”, Kamu Denetçiliği Kurumu, (Haziran 2016).

22. “Turkey 2016 Report”, AB Bakanlığı, s. 12.

Anayasa m. 15, 119-122 ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi m. 15, olağanüstü dönemlerde insan hak ve hürriyetlerinin bir süre askıya alınmasına, bundan dolayı da kamu otoritesinin sorumlu tutulmamasına dayanak teşkil eder. Anayasa'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması" başlıklı 15. maddesine göre, "Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir." Yine 15. madde yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, din, vicdan ve ifade özgürlükleri, suçta ve cezada kanunilik prensibi, kölelik yasağı ve suçsuzluk/masumiyet karinesinin askıya alınmasını mümkün kılmaz.

AİHS'in 15. maddesi de olağanüstü hallerde Sözleşme yükümlülüklerini askıya alma halini düzenler. Maddeye göre savaş veya ulusun varlığını tehdit eden bir genel tehlike halinde ülkeler durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilmektedir. 15. madde Sözleşme'ye taraf devletlere belli hak ve özgürlükleri koruma yükümlülüğünü "geçici, kısıtlı ve denetimli" şekilde askıya alma hakkı tanımaktadır. AİHS'in yaşam hakkıyla ilgili ikinci, işkence ve kötü muamelenin önlenmesiyle ilgili üçüncü, kölelik ve zorla çalıştırılma yasağıyla ilgili dördüncü ve kanunsuz ceza olmayacağı kuralına ilişkin yedinci maddeleri askıya alınamamaktadır. Askıya alma durumu gözaltı sürelerinin uzunluğu ve adil yargılanma hakkı konularında ülkelere daha geniş bir alan bırakmakta ve ülkeler bu nedenle olağanüstü hallerde sözleşmeyi askıya almaktadır. Buna karşılık AİHS'i askıya almak bir devletin AİHM denetiminden çıktığı anlamına gelmemekte ve hak ihlaline kanaat getiren bireyler Mahkemeye başvurmaya devam edebilmektedir.

Bu bölümde 2016 yılında Türkiye'de yaşanan temel insan hakları sorunları kişi özgürlüğü ve güvenliği, işkence ve kötü muamele, cezaevleri, mülteciler, din ve vicdan özgürlüğü temel başlıkları çerçevesinde incelenecektir. 2016 yılında kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili sorunlar temel gündem maddelerinden birini teşkil etti. 2016 yılında DEAŞ ve PKK'nın saldırılarında pek çok sivil hayatını kaybetti. Şehir merkezlerinden başlayan bir "halk ayaklanması" gerçekleştirmeyi hedefleyen örgüte karşı yürütülen operasyonlarda sivil kayıplar da yaşandı. Terörle mücadele sırasında sivil halkın güvenliğini sağlamak için çatışmaların sürdüğü il ve ilçelerde sokağa çıkma yasakları ilan edildi. 26 Aralık 2015'te Anayasa Mahkemesi Diyarbakır'ın Sur ilçesinde uygulanan sokağa çıkma yasağına ilişkin tedbir talebini reddetti. Cizre ilçesindeki sokağa çıkma yasağı sebebiyle yaşama hakkı, işkence ve eziyet yasağı, özgürlük, güvenlik ve eğitim hakkının ihlal edildiğini ileri süren başvuru Anayasa Mahkemesinin ardından AİHM tarafından da reddedildi.

Ekim 2015 itibarıyla ceza ve tevkif evleri kapasitesi 167 bin 620 iken, kurumlardaki mahpus sayısı 172 bin 409 idi. Ekim 2016 verilerine göre cezaevleri ka-

pasitesi 189 bin 269 iken, cezaevlerindeki mevcut mahpus sayısı 213 bin 499'a ulaşmıştır. Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğünün verilerine göre Ekim 2016 itibarıyla Türkiye'de 290 kapalı ve 66 açık, kadınlar için 6 kapalı ve 4 açık ceza infaz kurumu, çocuklar için ise 4 kapalı infaz kurumu ve 2 çocuk eğitim evi olmak üzere toplam 372 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Ceza infaz kurumu ve tutukevi sayısının –işletim maliyetlerinin düşürülmesi, hizmette kalite ve çağdaş infaz anlayışı doğrultusunda– azaltılması gerekmektedir. Bu amaçla uluslararası normlara uymayan, fiziki şartları ve kapasiteleri itibarıyla eğitim ve iyileştirmenin kısıtlı olduğu ya da hiç yapılamadığı küçük ilçe ceza infaz kurumlarından 2015 yılında 15 ve 2016 yılında 3 adet olmak üzere 2006 yılından itibaren toplam 187 ceza infaz kurumu kapatılmıştır. 2016 yılında 17 yeni ceza infaz kurumu açılmıştır. Ceza infaz kurumlarının 2016 yılındaki personel sayısı 51 bin 109'dur. Cezaevlerinde rehabilitasyon için görevlendirilen psikolog, sosyolog ve sosyal hizmet görevlilerinin sayısı artmaya devam etse de ihtiyacı karşılamamaktadır.

Güncel istatistikler ceza ve infaz kurumlarında kapasitenin üzerinde mahpusun bulunduğunu göstermektedir. 2015 yılında kapasitenin üzerinde mahpus bulunan cezaevlerindeki tutuklu sayısı 2016 yılında 11 bin 649 kişi artmıştır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası yapılan gözaltı ve tutuklamalar zaten imkanlarının üzerinde mahkumun bulunduğu cezaevlerinin daha büyük bir kapasite sorunu yaşamasına sebep oldu. 17 Ağustos'ta yayımlanan 671 sayılı KHK ile denetimli serbestlik ve şartlı salıvermeye ilişkin düzenlemeler yapılmış, çok sayıda hükümlü cezaevlerinden tahliye edilmiştir. Buna rağmen cezaevlerinin doluluk oranı 2016 yılında büyük bir artış göstermiştir. Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın açıklamalarına göre Türkiye genelinde FETÖ soruşturması kapsamında cezaevlerinde tutuklu bulunan kişi sayısı 36 binin üzerindedir. Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Ekim 2016 verilerine göre cezaevlerinin kapasitesinin üzerindeki mahkum sayısı 24 bin 230'dur.

2016 yılında da çocuk mahpuslara yönelik kötü muamele iddiaları gündeme gelmiştir. 2016 yılında cezaevlerinde toplam 2 bin 537 çocuk tutuklu ve hükümlü bulunmaktadır. Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda tutuklu dört çocuğa işkence yapıldığı ve cinsel saldırıda bulunulduğuna ilişkin iddiaları araştıran TİHK konuya ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Raporda cezaevinin kapasitesinin iki katından fazla mahpus barındırdığı, çocuklar üzerinde bir denetim ve gözetim bulunmadığından kolaylıkla şiddet olaylarını ileri noktalara taşıdıkları, önleyici bir mekanizma olmadığı, şiddet olaylarını tespit için sayımlarda çocuklardan kıyafetlerini sıyırmalarının istenerek vücutlarının kontrol edildiği, cezaevi idaresinin yaşananlara ilişkin yaklaşımının benzer hadiselerin engellenmesi ve ortaya çıkarılmasını sağlayacak nite-likte olmadığı tespitlerine yer verilmiştir.

TBMM'nin Tekirdağ Cezaevi ile ilgili raporunda kurumda kapasitenin üzerinde tutuklu ve hükümlü bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak rapora göre cezaevi yöneticileri tarafından keyfi davranışlar sergilenmekte ve bu davranışların denetimi

yapılmadığından söz konusu uygulamalar devam etmektedir. Hasta mahpuslara yeterli sağlık hizmeti sunulmaması ve sevkler konusunda yaşanan ihlaller tespit edilen şikayetler arasındadır. Genel olarak baktığımızda Türkiye’de cezaevlerindeki insan hakları ihlalleri konusu 2016 yılında da gündemde olan konulardandır. Cezaevlerinde bağımsız gözetleme, denetleme mekanizmalarının hayata geçirilmesi ve buralarda yaşanan keyfi davranışları, insan hakları ihlalleri, işkence ve kötü muameleleri kontrol altına alma konusunda yardımcı olacaktır.

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında gerek uluslararası gerekse yerel insan hakları örgütleri tarafından Türkiye’de gözaltında olan ve tutuklu bulunanlara yönelik işkence ve kötü muamele yapıldığı yönünde raporlar yayımlandı. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT), cezaevlerinde dayak, işkence ve tecavüz iddialarını incelemek üzere Türkiye’ye geldi. İncelenme sonucu hazırlanan raporun Kasım 2016’da yayımlanması bekleniyor. Türkiye’nin BM’nin işkence konusundaki özel raportörünün 10-14 Ekim 2015 tarihleri arasında gerçekleştirmesi planlanan ziyaretini ertelenmesi de eleştirilere neden oldu. Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, “İşkence veya kötü muamele iddiaları, Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY) mensuplarının oluşturmak istediği bir algı operasyonu paketidir, asılsızdır ve çarpıtmadır. Gözaltına alınmış hiçbir kişiye gözaltı sırasında veya sonrasında işkence veya kötü muamele yapılmamıştır” açıklamasında bulundu.²³

9 Aralık tarihinde Adalet Bakanlığında yapılan yazılı açıklamada ise, “Özellikle bir kısım basın yayın organları tarafından gündeme getirilen bu tür haberlerin ardından yapılan araştırma ve incelemelerde iddiaların tamamının yalan olduğu tespit edilmektedir. Fetullahçı Terör Örgütü başta olmak üzere terör örgütleri tarafından cezaevlerinde işkence ve kötü muamele yapıldığına yönelik asılsız iddiaların ve yalan haberlerin maksatlı olarak gündeme getirildiği bilinmektedir” ifadelerine yer verildi.

Türkiye’nin 2016 yılındaki en önemli problemlerinden biri de geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi mülteciler olmuştur. 2011 yılında Suriyeliler için “açık kapı politikası” ilan eden Türkiye, Suriyelilerin büyük bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. 2011’den bugüne yaklaşık 3 milyonun üzerinde Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye hiç şüphesiz bu akımdan en çok etkilenen ülke olmuştur. Suriyelilerin yaklaşık 260 bini AFAD’ın 10 ilde kurduğu ve yönettiği 26 barınma merkezinde yaşamaktadır. 2016 yılında barınma merkezlerinde 82 bin çocuk eğitime devam ederken, Milli Eğitim Bakanlığı iş birliğiyle atılan adımlar neticesinde 510 bin çocuk okula devam etmektedir.²⁴ Bu yıla kadar Türkiye’nin sığınmacılar için kayıtlı olarak harcadığı rakam 12 milyar doları aşmıştır. Sivil toplum kuruluşlarınca yapılan masraflarla birlik-

23. “İşkence ve Kötü Muamele İddiaları Asılsızdır, Çarpıtmadır”, TRT Haber, 25 Temmuz 2016, <http://www.trt-haber.com/haber/turkiye/iskence-ve-kotu-muamele-iddialari-asilsizdir-carpitmadir-262845.html>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

24. “Giriş”, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, <https://www.afad.gov.tr/tr/2373/Giris>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2016).

te bu rakam 25 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Buna karşın tüm dünyadan alınan destek tutarı ise sadece 512 milyon dolar olmuştur.²⁵

Türkiye 2016 yılında dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmayı sürdürmüştür. 2015 yılının Kasım ayında Brüksel'de gerçekleştirilen AB zirvesinde, Avrupa'ya göç akınını düzenleyecek ve sınırlayacak bir ortak eylem planı üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Anlaşma kapsamında AB Türkiye'ye 3 milyar avroluk bir destek fonu vermeyi, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini hızlandırmayı ve Türk vatandaşlarına Schengen Bölgesi'nde serbest dolaşım hakkı verilmesi için girişimleri başlatmayı vaat etmiştir. Türkiye de bunun karşılığında Ege sahillerinde daha etkin güvenlik tedbirlerinin alınması, ülkedeki Suriyeli mültecilere çalışma izni verilmesi ve mültecilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi sözlerini vermiştir. Türkiye'nin 2016 yılındaki mülteci gündemi bu anlaşma üzerinden şekillenmiştir.

2016 yılında pek çok insan hakları örgütü AB'yi, mülteci yükünü Türkiye gibi birlik dışında yer alan ülkelere yüklemeye çalışmakla suçladı.²⁶ Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM) ve İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün açıklamalarına göre bu yılın ilk yedi ayında 4 bin 27 kişi denizde yaşamını yitirdi. 2015'in aynı dönemine göre yaşamını yitiren göçmen sayısında yüzde 35 artış gözlemlendi. IOM sözcüsü Joel Millman, hayatını kaybedenlerin dörtte üçü gibi çok büyük bir kısmının Avrupa'ya gitmek isterken Akdeniz'de boğularak can verdiğini belirtti. Kasım ayı itibarıyla bu sayı 4 bin 220'dir. Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçen mülteci sayısı ise 821 bindir.

Türkiye 2009 yılında Suriye ile karşılıklı olarak vize serbestisi getirmiş fakat bu uygulamayı 17 Aralık 2015'te iptal etmiştir. 2016 yılında mültecilere yönelik olarak vize uygulaması hayata geçirilmiştir. Ocak ayında hayata geçirilen bu uygulama kapsamında hava ve deniz sınırlarından girecek Suriyeliler için vize gerekirken Türkiye'ye karadan girecek Suriyeliler için açık kapı politikası devam edecektir. Suriyeli mültecilere vatandaşlık hakkı verilmesine ilişkin Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açıklama yapılmışsa da bu konuda henüz yasal bir girişimde bulunulmamıştır.

Mültecilere çalışma izni verilmesine ilişkin olarak öncelikle Ocak ayında "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" çıkarılmıştır.²⁷ Bu yönetmelik ile geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin çalışma izni almasına fırsat tanınmış ve bu anlamda somut bir adım atılmıştır. Yönetmeliğe göre geçici koruma sağlanan yabancılar geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabileceklerdir. Yönetmelik yerli iş gücünü korumak amacıyla bir işyerinde geçici koruma kapsamında çalışan sayısının, aynı iş-

25. "Giriş", T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

26. "Turkey Events of 2015", Human Rights Watch, 1 Ocak 2016, <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/turkey>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

27. "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik", *Resmî Gazete*, No: 6528, 15 Ocak 2016.

yerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde 10'unu geçmemesi şartını getirmiştir. Çalışma izni verilen Suriyeliler Türk vatandaşlarının sahip oldukları sosyal güvenlik haklarını da kullanabilecekler.

Din ve vicdan özgürlüğü alanında yaşanan olumlu gelişmelerden biri "Cuma İzni ile İlgili 2016/1 Sayılı Başbakanlık Genelgesi" oldu. Kamu çalışanlarının Cuma günü mesailerinin, Cuma namazı öncesi öğle tatiline girecek ve namazın bitiminden sonra tekrar mesaiye başlayacak şekilde düzenlenmesini öngören genelge 7 Ocak'ta Resmi Gazete'de yayınlandı.

Bu alanda yaşanan önemli gelişmelerden biri de AİHM'in Aleviler ile ilgili 26 Nisan 2016 tarihinde verdiği İzzettin Doğan ve diğerleri ve Türkiye kararı oldu. AİHM devletin Alevileri resmen tanımaması ve onlara hukuksal statü sağlamaması sebebiyle AİHS'in din ve vicdan özgürlükleriyle ilgili 9. maddesi ve onunla bağlantılı olarak ayrımcılığı yasaklayan 14. maddeyi ihlal ettiği sonucuna vardı. Alevilerin hukuksal statülerinin olmaması nedeniyle din özgürlüğü hakkını fiilen kullanamadıklarının belirtildiği kararda AİHM ayrıca Alevilerin kamusal hizmetten faydalanamamalarını da "dini ayrımcılık" olarak tanımladı. AİHM, 2016 yılında ayrıca Yehova Şahitleri'nin ibadet mekanlarının kapatılması ve yeni yer belirlenmemesinin Sözleşme'nin düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü garanti altına alan 9. maddesinin ihlali olduğuna karar verdi.

Uzun süreden beri beklenen Roman vatandaşların yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan stratejik eylem planı belgesi bu yıl kabul edildi. Belge Romanlara yönelik hak merkezli bir devlet politikası geliştirilmesi yönünde olumlu bir adım mahiyetinde. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri doğrultusunda son hali verilen Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021) ile I. Aşama Eylem Planı (2016-2018) Belgesi 30 Nisan 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlandı. Belgede eğitim, istihdam, barınma, sağlık, sosyal hizmet ve sosyal yardımlar şeklinde temel politika alanlarında Romanların sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sıralandı. Belgede Romanlara yönelik önyargıların ortadan kaldırılması için önlem alınması, Roman vatandaşların tamamının nüfus cüzdanı edinmesi ve okula devam etmeyen öğrencilerin belirlenerek okula devamlarının sağlanması gibi tespit ve öneriler sunuldu.

15 TEMMUZ SONRASI HUKUK VE YARGI

15 Temmuz darbe girişimi sadece TSK'nın içerisinde değil tüm devlet kurumlarında yapılmış bir örgüt tarafından gerçekleştirilmiş olması sebebiyle kendine özgü bir kalkışmaydı. Ayrıca ilk defa bu darbe girişiminde doğrudan sivil halk ve TBMM'nin hedef alındığı saldırılar yaşandı. Şimdiden şunu söyleyebiliriz ki artık bu yapının bir silahlı terör örgütü olduğu, sivil halka ve Meclise uçak ve tanklar ile saldırmaktan kaçınmayacak kadar pervasızlaşabildiği; komutanlarını emir subayları ve özel kalem müdürleri eliyle esir edecek kadar sinsi ve tehlikeli yöntemlerle çalıştığı inkar edilemez bir gerçek olarak ortaya çıktı. Bu sebeple idari ve yargısal süreçlerin bu gerçekler doğrultusunda işlediğini ve işlemeye devam edeceğini, bu yapıyla mücadelenin önümüzdeki dönemde hukuk ve yargı sistemimizin en önemli başlıklarından birisini oluşturacağını söyleyebiliriz.

FETÖ ve 15 Temmuz girişimi ile ilgili birçok şehirde çok sayıda soruşturma başlatılmış, iddianameler hazırlanmış ve davalar açılmıştır. FETÖ Çatı Davası ya da Ana Davası olarak isimlendirebileceğimiz davanın Ankara 4. Ağır Ceza Mahkemesindeki ilk duruşması 22 Kasım tarihinde yapılmıştır. Bu davada aralarında FETÖ lideri Gülen'in de bulunduğu 73 kişi "Anayasa'yı ihlale teşebbüs etmek, silahlı terör örgütü kurmak ve yönetmek, hükümeti yıkmaya teşebbüs etmek" gibi suçlamalarla yargılanmaktadır.²⁸ Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın açıklamalarına göre 22 Kasım tarihi itibarıyla 92 bin 607 kişi hakkında yargısal işlem yapılmış ve bunların 36 bin 951'i tutuklanmıştır. Tutuklananlar içinde 6 bin 288 asker, 7 bin 516 polis, 19 vali, 75 vali yardımcısı, 57 kaymakam ve 22 bin 996 diğer mesleklerle mensup kişiler bulunmaktadır.²⁹

28. "FETÖ Çatı Davası Başladı", Anadolu Ajansı, 22 Kasım 2016.

29. "Bozdağ: 92 Bin 607 Kişi Hakkında...", *Gazete Vatan*, 22 Kasım 2016.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE YARGININ TEPKİSİ

15 Temmuz darbe girişimine karşı toplumun tüm kesimleri, siyasi partilerin tamamı ve bütün kurumlarıyla devlet karşı durdu. Ancak burada Türk yargısının gösterdiği hızlı ve tereddütsüz tepkiyi özel olarak anmak gerekir. Mahkemeler ve savcılıkların darbe gecesi ve ertesi gün medya, sosyal medya ve resmi internet siteleri gibi araçlarla yaptıkları açıklamalara bakacak olursak tablo daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Darbe Girişimine Yönelik İlk Soruşturmalar:
15.7.2016/23.20 Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı 15 Temmuz günü saat 23.20'de darbe girişimine yönelik yakalama ve gözaltı kararlarını da içeren bir soruşturma başlattı.
16.7.2016/00.35 İstanbul Küçükçekmece Başsavcısı Ali Doğan, 16 Temmuz günü saat 00.35'te darbe girişimiyle ilgili Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Hükümeti ve anayasal düzeni bu şekilde yıkmaya teşebbüs suçlaması ve darbe girişiminde bulunanların yakalanması talimatıyla soruşturma başlattı.
16.7.2016/04.00 Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, darbe girişiminde bulunan terör örgütü FETÖ/PDY irtibatlı yargı görevlileri ve sözde "Yurtta Sulh Komitesi" mensubu general, amiral, subay, astsubay, er ve erbaşlar ve bazı HSYK, Yargıtay ve Danıştay üyeleri için gözaltı kararı verdi.

* 15.7.2016/23.25³⁰

Adalet Bakanı Bekir Bozdağ darbe girişimine karşı milli iradeye sahip çıkacaklarını, Ankara ve İstanbul Başsavcılarının sorumlulara yönelik gerekli işlemlere başladığını açıkladı.

* 16.7.2016/02.40³¹

Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, anayasal düzene karşı her türlü demokrasi dışı girişiminin reddedildiği ve demokratik hukuk devletinin yanında olduğunu açıklamasını yaptı.

* 16.7.2016/05.53³²

Ankara Cumhuriyet Başsavcısı Harun Kodalak kişisel sosyal medya hesabından yaptığı açıklamada, "Darbe girişimi, kahraman güvenlik güçlerimizin ve kahraman milletimizin mukavemetiyle püskürtülmüştür" dedi.

* 16.7.2016/09.10³³

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu silahlı terör örgütü FETÖ üyesi hakim ve savcılar hakkında ağır tedbirler içeren kararlar almak üzere toplandı.

30. "Adalet Bakanı Bozdağ'dan İlk Açıklama", *Akşam*, 15 Temmuz 2016.

31. "Duyuru", Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/duyurular/detay/47.html>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

32. Harun Kodalak, Facebook, 16 Temmuz 2016, https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=10208766123457837&id=1455101583, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

33. "HSYK, FETÖ Üyesi Hakim ve Savcılar İçin Toplandı", TRT Haber, 16 Temmuz 2016, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/hsyk-feto-uyesi-hakim-ve-savcilar-icin-toplandi-261262.html>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

* **16.7.2016/09.38**³⁴

İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı darbe girişimine yönelik soruşturma başlatıldığını ve bu kapsamda 132 askeri personelin gözaltına alındığını belirtti.

* **16.7.2016/10.40**³⁵

Danıştay Başkanlığı tarafından yapılan açıklamada darbe girişimi kınanarak demokratik ve anayasal düzenin korunması vurgusu yapıldı.

* **16.7.2016/13.09**³⁶

Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü Cirit darbe girişimi nedeniyle yayımladığı açıklamada kalkışma içinde yer alarak ihanet içinde olanların en kısa sürede yargı önünde hesap vereceklerini söyledi.

* **16.7.2016/13.30**³⁷

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı yaptığı açıklamada darbe girişimini lanetleyerek yürütülecek adli ve idari sürecin sonuna kadar takipçisi olacaklarını ifade etti.

* **16.7.2016/13.47**³⁸

Askeri Yargıtay Başkanlığının yaptığı açıklamada her türlü darbe teşebbüsüne karşı olunduğu belirtildi.

* **16.7.2016/14.41**³⁹

HSYK Genel Kurulu, FETÖ'nün darbe girişimiyle ilgili başlatılan soruşturma kapsamında hakkında gözaltı kararı çıkarılan beş HSYK mensubunun üyeliğinin düşürülmesine karar verdi. HSYK 2. Dairesi de 541'i ilk derece idari yargıda, 2 bin 204'ü ilk derece adli yargıda olmak üzere 2 bin 745 hakimi açığa aldı.

Yargı kurumlarının darbe girişimi ve FETÖ konusundaki bu etkili ve hızlı tepkisinin temel nedeni, toplum ve devletin diğer birçok kurumundan önce örgüt yapılanmasını ve bu yapılanmanın neler yapabileceğini yargı içerisinde bizzat yaşayarak görmüş olmalarıdır. Gerçekten de özellikle 2014 yılından önceki yedi, sekiz yıllık dönemde FETÖ yargı içerisinde etkin hale gelmiş, kilit noktaları ele geçirmiş, kendi yapılanması dışındaki hakim ve savcılara ciddi baskılar uygulamış, amaçlarına engel olacak kişileri çeşitli yöntemlerle tasfiye etmiş, yargıyı kendi örgütünün her türlü amacı için kullanılan bir araç haline getirmeye çalışmış ve bu yolda önemli oranda

34. "Basın Açıklaması", T.C. İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı Medya İletişim Bürosu, 16 Temmuz 2017, <http://www.istanbulanadolu.adalet.gov.tr/haberler/16-07-2016-tarihli-basin-aciklamasi.php>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

35. "Basın Açıklaması", T.C. Danıştay Başkanlığı, 16 Temmuz 2016, <http://www.danistay.gov.tr/icerik-185-basin-aciklamasi.html>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

36. "Basın Açıklaması", T.C. Yargıtay Başkanlığı, 16 Temmuz 2016, <http://www.yargitay.gov.tr/sayfa/basin-aciklamasi/1003>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

37. "Basın Açıklaması", T.C. Cumhuriyet Başsavcılığı, 16 Temmuz 2016, <http://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/basin-aciklamasi/1220>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

38. "Askeri Yargıtay Başkanlığı: Her Türlü Darbe Teşebbüsüne Karşıyız", *Star*, 16 Temmuz 2016.

39. "HSYK'da FETÖ Temizliği: 2 Bin 745 Hakim Açığa Alındı", *Anadolu Ajansı*, 16 Temmuz 2016.

başarıya ulaşmıştır. Bütün bu yaşananlara yargı içerisindeki hakim ve savcılar yakından tanıklık etmiş, FETÖ tehlikesini bizzat görmüş ve bu nedenle darbe girişimine hızlı ve etkili bir tepki vermiştir.

Yargının FETÖ/PDY'den Arındırılması

FETÖ kırk yıldan uzun bir süredir diğer önemli kamu kurumlarına olduğu gibi yargı organlarına da mensuplarını yerleştiriyordu. Daha önceleri yargıda varlığı ve etkinliği güçlü bir şekilde görülen FETÖ'nün, tam hakimiyet kurması 2010 yılından sonra mümkün olmuştur. Ancak önceki dönemde dahi özel yetkili mahkemelerdeki gücü sayesinde Türk yargı tarihi ve siyasi hayatının en önemli davaları arasında yer alan çok sayıda davanın, FETÖ tarafından ve kendi siyasi amaçları doğrultusunda açıldığını veya yönlendirildiğini gördük. 2010 Anayasa değişikliği ve bu değişikliğin sonuçları FETÖ için yargıda bir dönüm noktası oldu. Yargının yönetimine hakim olan FETÖ, bu dönemde kendi üyesi hakim ve savcılar önemli ve kritik noktalara atamış, teftişlerde yüksek notlar almalarını sağlayarak önlere açmış, terfilerini hızlandırmış, yurt dışı görevler ile ödüllendirmiş ve çeşitli şekillerde desteklemiştir. Son olarak Yargıtay ve Danıştay'a HSYK tarafından atanan yeni üyelerle FETÖ yüksek yargıda da etkin hale gelmiş, HSYK üzerinden yargının tümünü kontrol etme imkanına kavuşmuştur.

FETÖ'nün yapacağı operasyonları yargı eliyle yürütmesi, bu operasyonlara büyük bir kolaylık ve meşruiyet sağlamıştır. Gücünü konsolide ettiğini düşündüğü ilerleyen yıllarda, silahını hükümete ve AK Parti'ye yöneltmiş 17-25 Aralık girişimi ile tüm siyasi alanı ele geçirmeye çalışmıştı. Hükümet bu girişimden sonra FETÖ'ye karşı yoğun bir mücadele göstermiş ve 2014 yılının başında birtakım yasal ve idari düzenlemelerle FETÖ'nün yargı operasyonlarını engellemeyi başarmıştı. FETÖ'nün yargıda geriletilmesinin en önemli ayağı ise 2014 yılında yapılan HSYK seçimleri olmuştur. HSYK seçimleri ile bu yapının operasyonel gücü elinden alınsa da neredeyse yargının yarısına denk bir çoğunluğa sahip olduğu anlaşılmıştı.

Yargıdaki bu tehlike uzun süredir bilindiğinden 15 Temmuz darbe girişiminden hemen sonra yargıdaki FETÖ mensupları hakkında görevden alma ve soruşturmalar başlatıldı. Anayasa Mahkemesi, HSYK, Yargıtay ve Danıştay başta olmak üzere tüm yargıda 3 bin 500'ü aşan sayıda hakim ve savcı açığa alındı; bunların büyük kısmı hakkında meslekten çıkarma, gözaltı ve tutuklama işlemleri uygulandı. Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın 22 Kasım tarihli açıklamasına göre 3 bin 781 hakim ve savcı hakkında işlem yapılmış, bunların 3 bin 698'i meslekten çıkarılmış, 198'i hakkındaki açığa alma işlemi kaldırılarak göreve iade edilmiş ve 14'ü hakkında ise halen incelemeler devam etmektedir.⁴⁰ Gözaltında bir tane idari yargı hakimi ve yakalama kararı verilip aranan ancak henüz bulunamamış 285 kişi vardır. Bu kişilerin 30'u Yargıtay, 7'si Danıştay, 248'i de adli ve idari yargı hakim

40. HSYK 24.8.2016 tarihinde 2847, 31.8.2016 tarihinde 543 ve 4.10.2016 tarihinde ise 66 hakim ve savcı hakkında ihraç kararı vermiştir.

ve savcısı. Bugüne kadar hakkında adli işlem yapılan 3 bin 698 hakim ve savcıdan 2 bin 410'u tutuklanmış durumdadır.⁴¹ Bütün bu işlemler sonrasında 15 Temmuz girişimi sonrası FETÖ'nün yargı yapılanması kesin ve hızlı bir şekilde temizlenmiştir.

Belirtmek gerekir ki bu kişiler bir gün içerisinde tespit edilmiş değildir. Anayasal görevi gereği HSYK, daha önceden bu kişilerle ilgili çalışmalar yapmış, mevcut mevzuat ve eldeki bilgilerin sağladığı imkanlar doğrultusunda görev yerlerini değiştirmiş, pasif görevlere atamış ve bazıları hakkında disiplin ya da ceza soruşturmaları başlatmıştı. Ayrıca yakın dönemde genel olarak yargı ve yüksek yargı ile ilgili yapılan birçok yasal düzenlemenin temel amacının, bu yapının tasfiyesi olduğu ve daha farklı hazırlıkların da yapıldığı herkes tarafından bilinmekteydi.⁴²

Darbe girişimi sonrası yargıdaki tüm hakim ve savcıların yaklaşık dörtte birine tekabül eden 3 bin 698 hakim ve savcı meslekten ihraç edildi. Türkiye'de dava sayısının fazlalığı ve yargı mensuplarının iş yükü öteden beri dillendirilen bir sorundu. Ayrıca daha önceden yapılan planlamalar doğrultusunda 20 Temmuz tarihinde bölge adliye mahkemeleri (istinaf mahkemeleri) göreve başlamış ve hakim sayısı bu geçişte daha da önem kazanmıştı. Ancak Adalet Bakanlığı ve HSYK yargı hizmetlerinin zaafa uğramaması amacıyla hızlı kararlar almış, sayıları 5 bin civarındaki hakim ve savcı adayının staj sürelerini tamamlama koşulu aranmaksızın atamalarını yapma kararı almıştır.⁴³ Bu kapsamda 3 bin 963 hakim ve savcı mesleğe kabul edilmiştir.⁴⁴ Ayrıca Adalet Bakanlığı kadrolardaki eksikleri gidermek amacıyla 2 bin 700'ü adli yargı, 300'ü idari yargı olmak üzere 3 bin hakim ve savcı adayı daha almak için 24 Aralık'ta sınav yapacaktır.⁴⁵ Alınan bu tedbirler ile yargıdaki kaybın hızla giderileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca son yıllarda yapıldığı gibi bu alımlarda belli bir süre avukatlık mesleğini icra etmiş olanlara ağırlık verilmesi bu tecrübe eksikliğini giderecektir.

Olağanüstü Hal ve Kanun Hükmünde Kararnameler

Darbe girişimi sonrası süreçte öncelikle kamu düzeninin sağlanması ve darbeye kalkışanların etkisiz hale getirilmesi hedeflenmiş ve gecikilmeksizin FETÖ mensuplarının devletten temizlenmesine başlanmıştır. TSK'dan sonra başta yargı ve emniyet olmak üzere tüm kurumlardaki memurlar yürürlükteki mevzuat çerçevesinde öncelikle görevden uzaklaştırılmış (açığa alınmış), haklarında gerekli soruşturma ve diğer

41. "Bozdağ: 92 Bin 607 Kişi Hakkında...", *Gazete Vatan*, 22 Kasım 2016.

42. Bu düzenlemelerden özellikle Yüksek Yargıdaki yani Yargıtay ve Danıştay'daki FETÖ mensuplarını tasfiye sonucunu doğuracak düzenleme kritik önemdeydi. 1 Temmuz'da TBMM'de kabul edilen bu Kanun ancak 15 Temmuz'dan sonra yürürlüğe girebilmiştir. "Danıştay Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", TBMM, Kanun No. 6723, 1 Temmuz 2016, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6723.html>, (Erişim tarihi: 25 Ekim 2016)

43. Atamalar 19.8.2016, 7.9.2016 ve en son 12.10.2016 tarihlerinde yapılmıştır. "12/10/2016 tarihli Adli ve İdari Yargı Hakim ve Cumhuriyet Savcı Adaylarına İlişkin Kura Töreni", HSYK, http://www.hsyk.gov.tr/EtkinlikO-ku/921_12102016-tarihli-adli-ve-idari-yargi-hakim-ve-cumhuriyet-savci-adaylarina-iliskin-kura-toreni.aspx, (Erişim tarihi: 25 Ekim 2016)

44. "Bozdağ: 92 Bin 607 Kişi Hakkında...", *Gazete Vatan*, 22 Kasım 2016.

45. "Ek İlan, Adalet Bakanlığından", T.C. Adalet Bakanlığı, http://www.pgm.adalet.gov.tr/duyuru/2016/agustos/ek_ilan.htm, (Erişim tarihi: 25 Ekim 2016)

yasal süreçler işletilmiştir.⁴⁶ Ülkeden kaçmak isteyenlere karşı tedbirler alınmış, yurt dışı çıkışlara sınırlamalar getirilmiş ve izinler iptal edilmiştir. Alınan tüm bu tedbirlere rağmen karşılaşılan bu tehditle daha güçlü mücadele edebilmek için 20 Temmuz günü yapılan Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiyesi doğrultusunda Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu yurdun tümünde üç aylığına OHAL ilan etmiştir. Bu sürenin sonlarına doğru Bakanlar Kurulu'nun talebiyle TBMM 19 Ekim tarihinden itibaren geçerli olmak üzere OHAL'i üç aylığına uzatmıştır. Buna göre mevcut OHAL 19 Ocak 2017 tarihine kadar devam edecektir.

OHAL yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni yaşanan tehdidin niteliği ve alınması gereken tedbirlerin kapsamı ile ilgilidir. Bu darbe girişimi sadece TSK'da örgütlenmiş sınırlı bir askeri cunta tarafından değil devletin tüm kurumlarına sızmış son derece gizli ve sinsî bir örgüt tarafından gerçekleştirilmiştir. OHAL ilanının bir diğer nedeni 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye'nin milli güvenliği ve anayasal düzenine yönelik daha kapsamlı saldırıların bir parçası olarak algılanmasıdır. Gerçekten de Türkiye hem bölgesel gelişmelerden ciddi anlamda olumsuz etkilenmekte hem de PKK ve DEAŞ başta olmak üzere çeşitli terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalmaktadır.

1982 Anayasası'na göre Türkiye'de iki tür olağanüstü yönetim usulü vardır: Olağanüstü hal ve sıkıyönetim. OHAL için Anayasa'da iki farklı sebep düzenlenmiştir: Birincisi 119. maddeye göre tabii afet, tehlikeli salgın hastalık veya ağır ekonomik bunalım halleri. İkincisi 120. maddeye göre yaygın şiddet hareketleri ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması halleri. Şu anda ülkemizde ilan edilmiş olan OHAL ikinci türdür. İkinci olağanüstü yönetim usulü olan sıkıyönetime, OHAL ilanını gerektirenden daha vahim şiddet hareketleri durumunda başvurulur.

OHAL'in gerektirdiği konularda Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanacak Bakanlar Kurulu KHK'lar çıkarabilecektir. Bu kararnamelerin olağan dönemde çıkarılan KHK'lardan bazı temel farkları vardır. Her şeyden önce bunlar Cumhurbaşkanı başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tarafından TBMM'nin kabul edeceği bir yetki kanununa ihtiyaç olmaksızın çıkarılır. Ayrıca olağan dönem KHK'ları temel hak ve özgürlüklerle ilgili çıkarılamazken OHAL KHK'ları temel hak ve özgürlükleri düzenleyebilir, sınırlandırabilir ve hatta Anayasa'nın 15. maddesinde öngörülen sınırlar dahilinde durdurabilir (AY. m. 91/1). Son olarak olağan dönemde çıkarılan KHK'lar esas ve şekil yönünden Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi iken OHAL KHK'larının yargısal denetimi mümkün değildir. Bu kararnamelerin TBMM'yi devre dışı bıraktığı iddia edilmektedir. Ancak Anayasa'ya göre bu kararnameler Resmi Gazete'de yayımlandığı gün TBMM'ye sunulmaktadır ve Meclis bunlar üzerinde değiştirme, reddetme ve onaylama yetkisine sahiptir. (m. 121/son) Nitekim Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen KHK'lar sırasıyla TBMM'de onaylanarak

46. Serdar Gülener, "Dünyada Arındırma Politikaları ve Devletin FETÖ'den Arındırılması", *SETA Perspektif*, Sayı: 142, (Eylül 2016).

kanunlaşmaktadır.⁴⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki 2002'den beri devam eden AK Parti iktidarları KHK'lara en az başvuru dönemleri olmuştur.

OHAL ilan edildikten sonra bu yayının hazırlandığı tarih itibarıyla toplamda on iki KHK çıkarıldı. Bu kararnameler incelendiğinde temel düzenlemelerin darbe girişimi ve sonrasında devam eden terör saldırıları ile mücadele devletin FE-TÖ'den temizlenmesi ve silahlı kuvvetlerin demokratik iradeye tabi kılınmasına ilişkin olduğu görülmektedir.

OHAL KHK'ları ile Yapılan Düzenlemeler	
667 sayılı KHK	- FETÖ ile ilişkili olduğu değerlendirilen özel eğitim ve sağlık kuruluşlarından vakıf ve sendikalara uzanan bir yelpazede 2 bin 300'den fazla özel kurum kapatılmıştır. - KHK listelerinde yer almayan benzer nitelikte kurum ve kuruluşların da ilgili bakanlıklarla kapatılabileceği hükme bağlanmıştır. - Başta yargı mensupları olmak üzere kamu kurumlarından ihraçların nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. - OHAL'in devamı süresince belli suçlar bakımından; * Gözaltı süresinin üst sınırı otuz güne çıkarılmış, * Tutuklu kişilerin avukatları ile olan görüşmelerinin savcılık kararıyla kayıt altına alınabilmesi sağlanmış, * İfade alma ve sorgu sırasında veya duruşmada en çok üç avukatın hazır bulunabileceği kabul edilmiştir.
668 sayılı KHK	- FETÖ ilişkisi tespit edilen yaklaşık 1.600 TSK personeli meslekten çıkarılmıştır. - 131 basın yayın ve medya kuruluşu kapatılmış, bu kuruluşlara ait taşınır ve taşınmaz mallar hazineye devredilmiştir. - Arama, el koyma ve tutuklama gibi adli tedbirlerin daha hızlı ve etkin uygulanabilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır.
669 sayılı KHK	- FETÖ aidiyet, iltisak veya irtibatı belirlenen 1.389 kişi askerlik mesleğinden ihraç edilmiştir. - Kuvvet komutanlıkları Milli Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. - Cumhurbaşkanı ve başbakanın gerekli görmesi halinde kuvvet komutanları ve onlara bağlı kişilerden doğrudan bilgi isteyebilecekleri, komutanlara doğrudan emir verebilecekleri ve verilen emrin herhangi bir makamdan onay alınmaksızın derhal yerine getirileceği hükme bağlanmıştır. - Yüksek Askeri Şura'nın (YAŞ) oluşumunda sivil ağırlıkta üye dağılımına sahip olması sağlanmıştır. - Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde kurmay subay yetiştirmek maksatlı enstitülerden, kara, deniz ve hava harp okullarından, astsubay meslek yüksekokullarından oluşan Milli Savunma Üniversitesi adıyla yeni bir üniversite kurulmuştur. - Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve askeri hastaneler Sağlık Bakanlığı ve Sağlık Bilimleri Üniversitesi'ne devredilmiştir.
670 sayılı KHK	- TSK ve Emniyet Teşkilatı başta olmak üzere çeşitli kamu kurumlarında görev yapan personelden FETÖ ile ilişkisi olduğu değerlendirilen 2 bin 692 kişi ihraç edilmiştir. - 2010 Kamu Personel Seçme Sınavı (KPSS) sorularını hukuka aykırı bir şekilde elde ettiği tespit edilen kişilerin atamalarının iptal edileceği belirtilmiştir.
671 sayılı KHK	- Genelkurmay Başkanı'nın yalnızca kara, deniz veya hava kuvvetleri komutanları arasından seçilmesi şartı kaldırılarak, cumhurbaşkanınca tüm orgeneral ve oramiraller arasından atanabilmesinin önü açılmıştır. - FETÖ'nün etkin olduğu kurumlardan Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) kapatılmıştır. - İnfaz Kanunu'na geçici madde eklenerek salıverilme hükümlerinden yararlanabilmesi için infaz edilmesi gereken ceza oranı üçte ikiden yarısına düşürülmüş ve denetimli serbestlikten faydalanabilmek için de koşullu salıverilmeye kalan süre bir yıldan iki yıla çıkarılmıştır.

47. 667, 668, 669, 671 ve 674 sayılı KHK'lar kanunlaşmış ve diğer KHK'lar gündemde sırasını beklemektedir.

672 sayılı KHK	- Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere muhtelif kamu kurumlarında görev yapan yaklaşık 50 bin kamu personeli FETÖ bağlantısı sebebiyle meslekten ihraç edilmiştir.
673 sayılı KHK	- Önceki kararnamelerle kapatılan 54 özel öğretim kuruluğu yeniden açılmıştır. - Öğrenim görmesi için yurt dışına gönderilen ancak FETÖ ile bağlantısı tespit edilen 158 kişinin öğrencilikle ilişkisi kesilmiştir.
674 sayılı KHK	- Belediye başkanı ve yardımcısı ile meclis üyelerinin terör ve terör örgütüne yataklık suçlarından görevden uzaklaştırılması veya tutuklanması durumunda yerlerine İçişleri Bakanlığı ya da Valilikçe atama yapılmasının önü açılmıştır. - Bir diğer madde ile valilerin terör ve şiddet olaylarına destek olmak amacıyla kullanılan belediye araçlarına el koyması öngörülmüştür.
675 sayılı KHK	- Terör örgütleri ile bağlantılı olduğu değerlendirilen 10 bin 131 kamu personelinin görevine son verilmiştir. - Daha önce ihraç edilen 74 kamu görevlisi ise görevlerine iade edilmiştir. - Yurt dışında öğrenim gören öğrencilerden FETÖ/PDY terör örgütü ile irtibatı tespit edilen 68 kişinin öğrencilikle ilişkisi kesilirken önceki kararnameler ile ilişkisi kesilen 25 öğrenciye hakları iade edilmiştir. - 15 basın yayın organı kapatılmış ve daha önceki kararnamelerle kapatılan 9 basın yayın kurumu ise yeniden açılmıştır. - Üniversite rektörlerinin atanmasında seçim usulü kaldırılmıştır.
676 sayılı KHK	- Soruşturma ve kovuşturmanın etkinliğini sağlamak için yapılan yasal değişiklikler ile; * Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından adli süreçlere dahil olan şüpheli ve sanıkların duruşmalarında en çok üç avukatın hazır bulunabileceği, * Gözaltındaki şüphelinin müdafii ile görüşme hakkının, hakim kararıyla yirmi dört saat süreyle kısıtlanabileceği ve bu zaman zarfında ifade alınamayacağı hükme bağlanmıştır. - İlegal örgütlerin kamuda yeniden yapılanmasını engellemek için devlet memuru olmak isteyen kişi hakkında güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olması şartı getirilmiştir.
677 sayılı KHK	- Terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilen TSK, Emniyet Teşkilatı, belediyeler ve üniversiteler başta olmak üzere çeşitli kurumlarda görevli 15 bin 726 kamu personeli meslekten çıkarılmış ve aynı gerekçe ile 375 dernek ve 9 basın yayın kuruluğu kapatılmıştır. - Önceki kararnamelerle kapatılan 193 vakıf ve dernek ile 1 özel sağlık kuruluğu yeniden açılmıştır. Ayrıca daha önce meslekten çıkarılan 155 kamu çalışanı görevlerine iade edilmiştir.
678 sayılı KHK	- Ceza soruşturması kapsamında kayyum atanan şirketlerde kayyumluk yetkisi Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. - Milli savunma, eski adı köy korucusu olan güvenlik korucuları ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) personel ihtiyacını temin etmeye yönelik düzenlemeler yapılmış ayrıca görevli olmadığı halde 15 Temmuz darbe girişimine karşı mücadele ederken şehit olanların çocukları ve kardeşlerinin askerlik yükümlülüğünden muaf tutulması sağlanmıştır. - Daha önce kayyum ataması yapılmış mahalli idarelerde aksayan belediye hizmetinin başka bir belediye tarafından sağlanabileceği belirtilmiştir. - Öte yandan iş uyuşmazlığı sonucu başlayacak bir grev ya da lokavt uygulaması, Bakanlar Kurulu tarafından millî güvenlik, ulaşım hizmetleri, ekonomik veya finansal istikrarı bozucu olarak nitelendirilirse altmış gün süreyle ertelenebilecektir.
KHK'ların Sonuçları	- OHAL kapsamında çıkarılan 12 KHK kapsamında toplam 88 bin 336 kamu personeli ihraç edilmiştir. İhraç edilen kamu görevlileri arasında 6 bini aşkın TSK mensubu yer almaktadır. - Yurt dışında öğrenim gören 201 kişinin bursları kesilmiştir. - Eğitim, medya ve sağlık alanlarında faaliyet gösteren 2 bin 871 özel kuruluş kapatılmıştır. - Kapatılan 257 özel kuruluş ise yeniden açılmış, ihraç edilen 229 kamu personeli görevlerine iade edilmiştir.

1982 Anayasası'na göre OHAL döneminde çıkarılan KHK'ların Anayasa'ya uygunluğunun yargısal denetiminin mümkün olmadığını (AY, m. 148), bu kararnameler üzerindeki tek denetim yetkisinin TBMM'de olduğunu belirttik. Ancak Anayasa Mahkemesi 1991 yılında verdiği iki kararla bu yargısal denetim yasağını aşmıştı. CHP bu içtihatlarla dayanarak ilk kabul edilen 668 ve 669 sayılı KHK'ların iptali için Anayasa Mahkemesine dava açmış ancak bu başvuru 12 Ekim 2016 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir.⁴⁸

OHAL'in en önemli sonucu devletin yetkilerinin genişlemesidir. Bu yetkilerin neler olduğu ve nasıl kullanılacağı 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nda düzenlemiştir. Mevzuatımızda yer alan ancak normal zamanlarda uygulanmayan bu Kanun OHAL ilanı ile uygulanmaya başlamaktadır. Kanun'da tanınan yetkilere rağmen Cumhurbaşkanı ve hükümet yetkilileri, OHAL'in sağladığı imkanların vatandaşların günlük hayatını etkilemeyecek ya da zorlaştırmayacak şekilde; FETÖ ile mücadeleyi kolaylaştıracak ve hızlandıracak tedbirler şeklinde kullanılacağını açıkladı. Başbakan'ın ifadesiyle, "Devlet millete değil kendisine olağanüstü hal ilan etmiştir."

İki Önemli Karar: AYM ve HSYK Kararları

FETÖ ile ilgili 15 Temmuz öncesinde usulsüz dinlemelerden Hrant Dink Davası'na, MİT Tırları Davası'ndan KPSS Soruşturması'na kadar çok sayıda soruşturma yürütülmüş ve çeşitli yargısal işlemler yapılmıştır. Bunlardan en çok öne çıkanları Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının yürüttüğü soruşturmadır. Bu soruşturma bir iddianameye dönüştürülerek "Paralel Yapı Ana İddianamesi" adıyla 15 Temmuz öncesi Ankara Ağır Ceza Mahkemesine sunulmuştur.⁴⁹ İkincisi ise İzmir'de Askeri Casusluk Davası hakkında yürütülen soruşturmadır.⁵⁰ Bu iki iddianame uzun ve kapsamlı bir çalışmanın sonucunda hazırlanmış ve sonrasında davalar açılmıştır. Bu iddianameler FETÖ'nün kuruluşundan gelişimine, devlet içerisindeki örgütlenmesine ve bu yapılanma amacıyla başvurduğu yöntemlere kadar son derece ayrıntılı bilgiler içermektedir. Hatta İzmir'de yürütülen soruşturma çerçevesinde darbe girişiminden hemen önce 10 Temmuz tarihinde aralarında amiral düzeyinde yüksek rütbeli subayların da olduğu kişiler hakkında gözaltı kararları verilmiş ve bazı tutuklamalar yapılmıştır.⁵¹ Ancak bazı subayların bu işlemlerden haberdar olduğu, rapor olarak ifadeye gitmedikleri veya kaçtıkları görülmüştü. İzmir'de yürütülen bu soruşturma ile FETÖ'nün askeri örgütlenmesine operasyon yapılması ve bunun devamının geleceğinin anlaşılması 15 Temmuz girişiminin önemli bir sebebi olarak görülmüştür.⁵²

48. Esas Sayısı 2016/166, Karar Sayısı 2016/159, Karar Tarihi 12 Kasım 2016, *Resmî Gazete*, 4 Kasım 2016, Sayı: 29878.

49. İddianamenin içeriği hakkındaki kapsamlı iki haber için bkz. Selahattin Günday, "Paralel Yapı' Ana İddianamesi-I: Gülen Yarı Tanrı Gibi...", *Aljazeera Türk*, 15 Temmuz 2016 ve "Paralel Yapı' Ana İddianamesi-II: 28 Şubat Sonrası Güçlendiler", *Aljazeera Türk*, 15 Temmuz 2016.

50. "İzmir'deki 'Askeri Casusluk' İddianamesi Tamamlandı", *Haber Türk*, 15 Nisan 2016.

51. Fatih Şendil-Ceyhan Torlak, "FETÖ Operasyonu Amirallere Uzandı", *Sabah*, 10 Temmuz 2016.

52. Terör ve Örgütlü Suçlar Soruşturma Bürosundan sorumlu İzmir Cumhuriyet Başsavcivekili Okan Bato darbenin olduğu günün ertesindeki hafta sonu çok sayıda FETÖ mensubuna yönelik ikinci bir operasyon yapılacağını açıkladı. "Darbeciler Hafta Sonu Gözaltına Alınacaktı", *Sabah*, 20 Temmuz 2016.

15 Temmuz sonrası süreçte Anayasa Mahkemesinin iki üyesi hakkında verdiği ihraç kararı ile HSYK'nın hakim ve savcılarının ihracı yolunda verdiği kararlar, bundan sonraki yargılamalar için önemli bir yol haritası çizmektedir. Anayasa Mahkemesi verdiği kararda FETÖ'nün genel yapılanması, eğitim ve din alanındaki faaliyetleri, örgütlenme yapısı, gizliliği sağlamak için başvurduğu yöntemler, önemli kamu kurumlarını ele geçirme amaçları ve bu amaçla yaptığı hukuk dışı işlemleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur. Sonrasında FETÖ/PDY hakkında yürütülen soruşturmalar ve MGK'nın 26 Şubat 2014 tarihinden itibaren bu yapı hakkında verdiği tüm kararlar sıralanmıştır. FETÖ'nün yargı içerisinde uzun yıllardır örgütlendiği, özellikle kritik mahkemeler ve savcılıklar aracılığıyla örgütün amaçları doğrultusunda birçok davada hukuken son derece tartışmalı işlemler yaptıkları, FETÖ mensubu olmayan ya da örgütün amaçlarına engel olan kamu görevlilerini tasfiye amacıyla hareket ettikleri, bu davaların ilerleyen yıllarda çöktüğü, hakim ve savcılarının HSYK tarafından cezalandırıldığı ifade edilmiş ve 2014 HSYK seçimlerinin FETÖ'nün yargı içerisindeki gücünü ve varlığını teşhis ettiği vurgulanmıştır. Son olarak kararda FETÖ'nün TSK içerisindeki kadrolaşması ve 15 Temmuz darbe girişimindeki etkisi açıklanmıştır.⁵³

Anayasa Mahkemesinin bu kararı, kendisine yapılmış başvuru üzerine verilmiş bir yargısal karar değildir. 667 sayılı KHK çerçevesinde Anayasa Mahkemesi üyesi Alparslan Altan ve Erdal Tercan'ın meslekten ihracına ilişkin idari bir karardır. Bu açıdan Mahkemenin iptal/itiraz davası veya bireysel başvuru üzerine verdiği kararlar gibi diğer yargı organları için bağlayıcılığı olduğunu söylemek mümkün değil. Ancak Anayasa Mahkemesi gibi yargı örgütünün en üstünde bulunan bir mahkemenin böylesine kapsamlı bir kararının diğer yargı organları için de yol gösterici olacağını şimdiden söylemek gerekir. Nitekim HSYK hakim ve savcılar hakkında verdiği ihraç kararının gerekçesinde Anayasa Mahkemesi kararına atıf yaparak FETÖ/PDY'nin hem genel örgütlenmesini hem de yargı yapılanmasını çok daha ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.⁵⁴

53. Esas Sayısı 2016/6 (Değişik İşler), Karar Sayısı 2016/12, Karar Tarihi: 4 Ağustos 2016.

54. HSYK Genel Kurulu'nun 24 Ağustos 2016 tarih ve 2016/426 sayılı Kararı, <http://www.hsyk.gov.tr/Eklentiler/files/karar.pdf>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

